

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

„Za čest tovární značky“

**PODNIK MINERVA V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE OČIMA
JEHO ZAMĚSTNANCŮ. BIOGRAFICKÁ VYPRÁVĚNÍ.**

*PRŮZKUM ČESKÉ SPOLEČNOSTI V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE.
BIOGRAFICKÁ VYPRÁVĚNÍ PŘÍSLUŠNÍKŮ DĚLNICKÝCH PROFESÍ
A INTELIGENCE.*

Vedoucí práce: doc. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.

PRAHA 2008

ANNA PŘIKRYLOVÁ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 27.6. 2008

.....
podpis

Poděkování

Za poskytnuté rozhovory a podělení se o životní zkušenosti děkuji svým narátorům. Za odborné vedení, čas, ochotu, velkou pomoc a cenné rady děkuji vedoucímu této bakalářské práce doc. PaedDr. et Mgr. Miroslavu Vaňkovi, Ph.D. a také všem pracovníkům Centra orální historie ÚSD AV ČR. Dále bych ráda poděkovala Hance Procházkové za pečlivé přepisy rozhovorů a Muzeu Boskovicka za poskytnutí pramenů. Na závěr bych chtěla poděkovat svému nejbližšímu okolí za velkou trpělivost.

OBSAH:

1. ÚVOD	5
2. Metodologická část	6
2.1. Metoda orální historie a její poslání ve výzkumu soudobých dějin.....	6
2.2. Praktická část.....	7
2.2.1. Vlastní využití metody orální historie ve výzkumném projektu.....	7
2.2.2. Sběr dat – rozhovory	8
2.2.3. Výběr narátorů a prostředí výzkumu.....	10
2.2.4. Vyhodnocování a interpretace rozhovorů	13
2.2.5. Hodnocení kvality výzkumu	15
2.2.6. Etické otázky společenskovedního výzkumu.....	17
3. Charakteristika regionu	18
Mapa blanenského okresu	18
4. Z Historie Boskovic	20
4.1. Boskovice od nejstarších dob	20
4.2. Boskovice v novodobých dějinách.....	20
4.3. Období tzv. normalizace v Boskovicích	22
4.4. Boskovice po listopadu 1989	24
5. Z historie Minervy.....	25
6. Rozhovory a jejich interpretace.....	33
6.1. Interpretační přesahy a důvody výběru interpretačních témat	33
6.2. Interpretace.....	35
6.2.1. „Minerva, sociální jistota“: výběr budoucího zaměstnání	36
6.2.2. „Minerva, základ rodiny“: řešení otázky bydlení.....	40
6.2.3. „S Minervou na rekreaci“: možnosti cestování.....	44
6.2.4. Za čest tovární značky“: sounáležitost s podnikem	47
7. Závěr.....	52
8. Seznam použité literatury a jiných pramenů	54
8.1. Seznam pramenů	54
8.2. Seznam použité literatury.....	55

1. ÚVOD

„Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence.“ je název právě probíhajícího grantového projektu, který je realizován Centrem orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (dále jen COH ÚSD AV ČR). Navazuje na zde již dříve realizované projekty zabývající se obdobím tzv. normalizace.¹

Projekt se zaměřuje na zkoumání proměny životních názorů a postojů dvou vrstev české společnosti, tedy příslušníků dělnických profesí a příslušníků tzv. pracující inteligence, k „normalizačnímu“ režimu. Cílem tohoto projektu je zaznamenat, jak režim působil na mentalitu těchto vrstev společnosti a jak ovlivnil jejich postoje, případně jaké jsou v těchto postojích rozdíly. Pozornost je soustředěna na každodenní život a chování příslušníků uvedených skupin. Výsledky projektu mají přispět k rozšíření a prohloubení dosavadních analýz týkajících se „normalizačního“ režimu. Jelikož k této problematice „méně viditelných“ vrstev obyvatelstva zatím existuje málo písemných pramenů, jsou důležitým zdrojem poznání právě životopisná vyprávění příslušníků těchto skupin.

Téma předkládané bakalářské práce, tedy **„Podnik Minerva v období tzv. normalizace očima jeho zaměstnanců. Biografická vyprávění.“**, jsem si zvolila hned z několika důvodů. Prvním z nich je má spoluúčast na výše zmiňovaném projektu, realizovaném COH ÚSDAV ČR. Téma však bylo třeba pro účely bakalářské práce poněkud zúžit. Druhým důvodem je můj zájem o novodobé dějiny, zejména o období tzv. normalizace. Třetím důvodem je můj osobní vztah k městu Boskovice, kde se podnik Minerva nachází.

Cílem předkládané práce je přiblížit, jak skupina narátorů, které spojuje jejich pracovní minulost v jednom průmyslovém podniku, reflektovala svůj každodenní život v období tzv. normalizace. Těžištěm této práce jsou interpretace rozhovorů s narátory. Tyto rozhovory jsem v průběhu minulého roku realizovala metodou orální historie (viz metodologická část).

---

¹ Šlo například o projekt „Politické elity a disent v období tzv. Normalizace. Životopisná vyprávění.“, realizovaný v letech 2002 -2004, na jehož základě vznikly tyto publikace:
VANĚK, MIROSLAV: *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview.* Praha, Prostor 2006
VANĚK, MIROSLAV – URBÁŠEK, PAVEL: *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview.* Praha, Prostor 2005

2. Metodologická část

2.1. Metoda orální historie a její poslání ve výzkumu soudobých dějin

Orální historii lze charakterizovat jako výzkumnou metodu, jejímž prostřednictvím je možno se dobrat nových informací a poznatků na základě *ústního sdělení osob*². Tato metoda je široce využívána nejrůznějšími společenskovědními a humanitními obory.

Orální historie má své nezastupitelné místo při zkoumání soudobých dějin, neboť aktéři a svědkové procesu, jenž má být probádán, doposud žijí a mohou se k němu tedy vyjadřovat. Tato metoda je velmi přínosná, pokud jsou zkoumány např. politické, hospodářské či kulturní aspekty minulého dění³.

Biografické vyprávění je relevantním historickým pramenem hodným zaznamenání. Orální historie by měla být součástí komplementárního přístupu ke zkoumané problematice, což samozřejmě neznamená vyloučení „klasických“ historických přístupů, které pracují převážně s písemnými prameny – orální historie je pouze jedna z mnoha možných výzkumných metod.

Metoda orální historie se „zrodila“ v USA a dynamický rozvoj zaznamenala po druhé světové válce. U nás se však tato metoda mohla začít bez omezení rozvíjet až po pádu komunismu v roce 1989. Stejně tak tomu bylo se samotným oborem soudobých dějin. Soudobé dějiny jako disciplína se u nás začali formovat až po r. 1990 po založení Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. I komunistický režim podporoval bádání v oblasti nejnovějších dějin – zvláště dějin dělnického hnutí a komunistické strany, ovšem záměrem byly spíše propagandistické a ideologické snahy, zejména v období tzv. normalizace. Proto tyto materiály nemohly být východiskem pro rozvoj soudobých dějin po listopadu 1989⁴. Nezávislá historiografie se během normalizace vědomě věnovala období do r. 1945, které bylo méně „závadné“⁵.

Jak říká Miroslav Vaněk: „...etapa totalitních režimů zanechala řadu bílých míst, jež nelze zmapovat pouze prostřednictvím oficiálních, režimům poplatných a

---

² Mücke, P.: *Krok za krokem. Orální Historie, věda a společnost*. In: Naše společnost 4, 2006, č.1, (str. 27)

³ Tamtéž.

⁴ Otáhal, M.: *Normalizace 1969- 1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha, 2003, (str. 7 -12)

⁵ Tamtéž.

tendenčních pramenů (bezprostředně po pádu totalitních režimů pak zčásti jejich vlastními orgány a složkami ničených a skartovaných), ale právě autentickými výpověďmi očitých svědků a současníků událostí.“⁶ Zaplnit ona „bílá místa“, to je úkol, na kterém se metoda orální historie může s úspěchem podílet. V našem prostředí je tato potřeba o to výraznější, oč méně relevantních písemných pramenů je k dispozici.

Milan Otáhal poukazuje ještě na jeden důležitý aspekt týkající se výzkumu soudobých dějin. Čeští badatelé zaměřující se na politické dějiny, moc a opozici používají převážně tradiční historické metody. „Má-li však být předmětem bádání společnost jako celek, pak se musí zaměřit na každodennost, postoje a chování jednotlivých společenských vrstev a skupin (i samotných jednotlivců – pozn. autora), s čímž souvisí zkoumání mentalit; (...)Bádání v těchto oblastech vyžaduje aplikaci specifických metod“.⁷ Orální historie je jednou z nich, neboť zohledňuje tzv. malé dějiny a rozměr „každodennosti“ v historickém procesu.⁸

2.2. Praktická část

2.2.1. Vlastní využití metody orální historie ve výzkumném projektu

Z povahy projektu, jehož hlavním pramenem jsou biografická vyprávění, vyplývá, že je zpracováván metodou orální historie a jedná se tedy o výzkum *kvalitativní*. Tento typ výzkumu se vyznačuje spíše *induktivním postupem bádání* – poznání je získáváno procesem usuzování z jednotlivého na obecné. Hypotézy jsou tak vytvářeny průběžně během terénního výzkumu, do kterého se snažíme vnášet minimum předem stanovených závěrů. Hypotézy nejsou testovány, ale vytvářeny⁹. Lidské chování není předvídatelné a tím méně měřitelné.

V kvalitativním výzkumu tohoto typu není cílem zobecnit a včlenit sdělení jednotlivce do širšího kvantitativně posuzovaného celku (ve smyslu, že by například určitá zkušenost jednoho narátora – dělníka mohlo být zobecněno na celou dělnickou

---

⁶ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého 2003 (str. 13)

⁷ Otáhal, M.: *Normalizace 1969- 1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha, 2003, (str. 30)

⁸ Vaněk, M. a kol. : *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého 2003 (str.15)

⁹ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 124)

třídu ve zkoumaném období). Toto sdělení má přesto svou svébytnou vypovídací hodnotu. Proto v této bakalářské práci jde o kvalitativní vyhodnocení jednotlivých rozhovorů s přihlédnutím na individuální odlišnost než o kvantifikaci získaných fakt. Kvantifikace není cílem metody orální historie a není možná ani z toho důvodu, že v rámci této bakalářské práce se jedná o poměrně malý vzorek obyvatelstva žijící na poměrně malém území (viz níže).

Požizování rozhovorů s lidmi, kterým z pohledu „velkých dějin“ není přisuzována taková důležitost, je přínosné pro dokreslení celospolečenského obrazu zkoumaného období. Například komunistický režim propagoval hesla, v nichž stěžejní úlohu hrála „dělnická třída“, „dělnický původ“ apod. V tomto případě pohled „shora“ popsany v marxisticko-leninských propagandistických materiálech je obecně znám. Právě prostřednictvím individuálních rozhovorů může zmiňovaný „dělník“ vystoupit z indiferentní masy, objasnit, co konkrétně pro jeho životní příběh znamenalo „zaškatulkování“ pod pojmem „dělnická třída“, jaká byla jeho faktická životní situace po ekonomické i společenské stránce tak jak to on sám nazíral apod., a zpřístupnit tak i mnohdy opomíjený pohled „zdola“.

Zpracování projektu metodou orální historie je aktuální už jen z toho prostého důvodu, že objektem výzkumu (narátory) jsou příslušníci tzv. „ohrožených skupin“. Převážná část potenciálních narátorů již nyní dosahuje věku, u něhož nelze nebrat v potaz fyziologické změny v důsledku stárnutí. Nevyhnutelně dojde ke ztrátě těchto narátorů, čímž by jejich paměť jakožto unikátní pramen byla ztracena.

2.2.2. Sběr dat – rozhovory

Sběr dat byl uskutečňován formou individuálních *rozhovorů* vedených s jednotlivými narátory. Z rozhovorů byl pořízen zvukový záznam, který sloužil k dalšímu zpracování, tedy k přepisu rozhovoru a jeho následné interpretaci. Samotným rozhovorům předcházela práce s odbornou literaturou, týkající se metody orální historie, faktografie obecně historické i regionální (viz seznam přečtené literatury).

S každým z narátorů byly uskutečněny dva rozhovory¹⁰ odlišného charakteru. První rozhovor měl formu *životního příběhu*. Tematickým rámcem prvního rozhovoru

---

¹⁰ Jedinou výjimkou byla paní Květolsava Axmanová, kterou jsem kontaktovala později než ostatní narátory a z technických důvodů s ní byl natočen pouze jeden rozhovor.

byl v podstatě „pouze“ dosavadní život narátora. Tazatel v případě tohoto typu rozhovoru nechává volné pole pro vyprávění, do sdělení narátora zasahuje jen minimálně. Z metodického hlediska je přijatelnější nechat narátora zabíhat do marginálních detailů než jej přerušovat. Osobně jsem narátory přerušovala pouze v případě, že se již delší dobu výrazně vzdalovali od tématu, nicméně těchto zásahů nebylo příliš potřeba. Tazatel se snaží klást doplňující dotazy co nejobecnějšího charakteru, např. *jak vzpomínáte na své dětství?*, popřípadě dotazy týkající se zaměstnání, rodinného života apod. Obecně platí, že u tohoto typu rozhovoru není vhodné klást „zjišťovací“ otázky, které umožňují pouze odpověď ano/ne. Specifikace otázek je až věcí dalšího rozhovoru.

Z tohoto hlediska se pro první rozhovory jevil jako více vyhovující *chronologický postup vyprávění*, který sleduje průběh narátorova života od dětství až do současnosti, i když se dá předpokládat, že narátor bude životní etapy určitým způsobem hierarchizovat podle důležitosti, kterou jim přikládá¹¹. Tento postup zároveň pomáhá narátorovi, aby se uvolnil – v úvodu, kdy mluví zpravidla o svém dětství, se zbaví nervozity, přestává se soustředit na to že je nahráván apod.

Důležité je narátora předem upozornit, že pro výzkumný projekt je přínosné poznat narátorův život jako komplexní celek a žádný z aspektů jeho života nebude předmětem hodnotících soudů. To je podstatné zejména z hlediska získání důvěry narátora. Tento poznatek bych ráda zdůraznila, neboť jsem téměř u všech narátorů musela překonat původní nedůvěru, která pramenila hlavně z obavy, že budu pátrat po jejich politické minulosti a že se tak stanou předmětem soudu. Narátorům jsem tedy vysvětlila, že toto není rozhodně mým cílem ani cílem vědeckého poznání jako takového. Po tomto vysvětlení většina narátorů hovořila o svém životě, včetně případných politických témat, dle mého názoru velmi otevřeně, naopak se narátoři zdáli být potěšeni zájmem o jejich pohled na svět.

Druhé rozhovory s narátory byly pořízeny v rozpětí čtyř až sedmi týdnů od prvního rozhovoru. Přípravu tvořilo přepsání prvních rozhovoru, jejich předběžné vyhodnocení a vytvoření *tématických okruhů* obsahujících otázky k druhým rozhovorům. Tyto okruhy otázek jsem rozdělila do čtyř kategorií – *práce, volný čas, rodina a politika*. Každá z těchto kategorií obsahovala několik podotázek, např. *cítil/a*

---

¹¹ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého 2003 (str. 18); To se u některých rozhovorů potvrdilo – např. Ing. Hrda své vyprávění začíná rokem 1976, kdy nastupoval do zaměstnání. Nicméně většina narátorů své vyprávění začala v dětství.

jste sounáležitost se svým podnikem? či jaká byla dostupnost bytů ve vaší obci a jak jste otázku bydlení sám řešil/a?. Některé z těchto otázek byly více všeobecné, pozornost byla však věnována též otázkám týkajících se dění v podniku Minerva z pohledu narátorů, jakožto zaměstnanců tohoto podniku. Otázky druhého rozhovoru tak byly specifitější a konkrétnější než v případě rozhovoru prvního. Byly kladeny všem narátorům, ovšem s ohledem na to, kterým etapám života se narátor věnoval více a kterým méně již během prvního rozhovoru¹². V úvodu druhého rozhovoru jsem též položila individuální dotazy, které se týkaly prvního rozhovoru a sloužily k upřesnění již probraných témat. Témata prvních rozhovorů tak byla konkretizována.

Druhé rozhovory měly oproti prvním rozhovorům charakter *strukturovaného interview*. Nicméně ani z této formy rozhovoru nesmí narátor nabýt dojmu, že je podrobován „výslechu“. Otázky byly drobně přizpůsobeny konkrétní osobnosti, se kterou byl rozhovor pořizován, tak, aby byly pro ni srozumitelné. Též pořadí otázek bylo individuálně přizpůsobeno „toku“ rozhovoru. Cílem druhých rozhovorů bylo získání maxima pro projekt relevantních informací. Ani ve druhém rozhovoru však není primárním cílem získat objektivní fakta, ale především narátorovo osobní stanovisko. Jestliže biografické vyprávění vyžadovalo spíše chronologický postup, pak interview vyžadovalo spíše *strukturované vyprávění*, jehož průběh více určuje tazatel.

Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala průměrně kolem 90 minut, nejkratší rozhovor trval přibližně 50 minut, nejdelší bezmála dvě hodiny – vše záleželo na únavě narátora a na bohatosti jeho vzpomínek. Celkem bylo pořizeno třináct rozhovorů, které jsou archivovány v COH a v mém soukromém archivu.

Do rozhovorů jsem se snažila nepromítat své hypotézy týkající se zkoumaného období. Cílem nebylo narátory stylizovat do určitých typů odpovědí, prioritou zůstává zaznamenání co možná nejautentičtějšího biografického vyprávění.

2.2.3. Výběr narátorů a prostředí výzkumu

Jelikož předkládaná práce představuje kvalitativní výzkum, nebylo cílem vybrat statisticky reprezentativní vzorek. Také je třeba zdůraznit, že závěry kvalitativního výzkumu lze vztahovat pouze na zkoumaný vzorek – nemají tedy

---

¹² Bylo by zbytečné klást znovu, který mohl být dostatečně zodpovězen již z obsahu prvního rozhovoru.

reprezentativní povahu.¹³ Rozhovory jsem pořídila cekem se sedmi narátory (viz dále).

Výzkum v rámci grantového projektu je zaměřen na dvě vrstvy české společnosti.. První vrstvu tvoří narátoři z řad *příslušníků dělnických profesí*. Do kategorie *dělník* lze zahrnout toho, kdo se vyučil v nějakém oboru (zpravidla pod hranicí maturity) a neaspiroval na jinou než dělnickou profesy. Druhou skupinou pak je tzv. *inteligence*, tj. vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří po většinu zkoumaného období pracovali v povoláních odpovídajících jejich vzdělání¹⁴.

V rámci mé bakalářské práce je toto rozdělení uzpůsobeno specifickým podmínkám průmyslového podniku, zjm. se jedná o důležitý faktor možnosti vzdělávání se při zaměstnání¹⁵ Rámcově však lze říci, že mezi narátory jsou téměř rovnoměrně zastoupeni jak dělníci, tak příslušníci pracující inteligence. Ze čtyři z narátorů mají ukončené základní vzdělání (tři z nich vyučení, jedna z narátorek bez vyučení), dva z narátorů mají středoškolské vzdělání s pomaturitní nástavbou na vysoké škole a jeden narátor má ukončené vysokoškolské vzdělání.

Věk narátorů nebyl předem striktně určen, ale bylo vhodné, aby se období „normalizace“ (1969 – 1989) zhruba překrývalo s produktivní částí jejich života (modelově např. aby počátkem 70. let 20. století nastupovali do zaměstnání či studovali na vysoké škole). Orientačně tedy mělo jít o ročníky v rozmezí let narození 1930 - 1950. Věkové rozložení mnou oslovených narátorů bylo ve výsledku následující: **Jiří Bušina** – 80 let (*1928), **Josef Šafář** – 75 let (*1933), **Květoslava Axmanová** – 60 let (*1948), **Jan Eksler** – 60 let (*1948), **Alena Ekslerová** – 56 let (*1952), **Ing. František Hrda** – 55 let (*1953), **Zdeněk Příbyl** – 53 let (*1955)

Co se týká povšechných informací o narátorech, ještě je třeba uvést, že dva z nich tvoří manželský pár (Alena Ekslerová a Jan Eksler), dva z nich jsou sourozenci (Zdeněk Příbyl a Květoslava Axmanová). Jak se ukázalo, příbuzenské vztahy mezi narátory nebyly výzkumu na škodu. Naopak přinesly různé úhly pohledu na události,

---

¹³ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str.125)

¹⁴ Proti tomuto vymezení je možný argument, že kdo byl například po r. 1968 „sesazen“ na pozici dělníka, přestože měl vysokoškolské vzdělání, nemůže být považován za dělníka. V mém vzorku narátorů se takovýto případ nevyskytl. Dva z narátorů sice byli postižení „čistkami“ po r.1968, ale byli sesazeni z vyšší technicko-hospodářské pozice na nižší, čili k jejich zařazení do řad dělníků nedošlo.

¹⁵ Této možnosti plně využil narátor Josef Šafář, tím pádem se pomyslně posunul z kategorie „dělník“ do kategorie „inteligence“. Druhý narátor Jiří Bušina využil též této možnosti a získal tak nástavbu k středoškolskému vzdělání. Proto jej též řadím do „inteligence“

kteří se odehrávali nejen v jednom městě a v jednom podniku, ale také v rámci jedné rodiny.

Všichni narátoři pocházejí z jednoho města, tedy z Boskovic¹⁶ v okrese Blansko, v Jihomoravském kraji¹⁷. Jedním z důvodů proč jsem se rozhodla téma svojí práce spojit s tímto regionem je rodinné zázemí, které v Boskovicích mám. Jedná se tedy o můj osobní vztah k tomuto místu. Současně jsem také předpokládala, že z tohoto hlediska bude hledání vhodných narátorů usnadněno znalostí prostředí a bude dobře možné využít metody „snowball“¹⁸, kdy se badatel od prvních oslovených narátorů dozvídá jména dalších potenciálních narátorů¹⁹. Znalost prostředí a místního dialektu je též výhodou pro získávání důvěry narátorů, a také pro vyhodnocování pořízených nahrávek. Regionální zaměření předkládané práce je též dáno zmiňovaným výzkumným projektem realizovaným COH, který se snaží rovnoměrně pokrýt všechny regiony ČR. Pro tyto účely jsem zprostředkovala kontakt s místními obyvateli.

Striktní podmínkou pro výběr narátorů a tedy jejich hlavním jednotícím pojítkem je jejich pracovní minulost v průmyslovém podniku Minerva. Všichni narátoři v tomto podniku pracovali, (nebo stále pracují), po celý svůj život.

První kontakt s narátory proběhl většinou osobně či telefonicky. Narátoři byli informováni o projektu (o jeho cíli a smyslu), o metodě výzkumu (včetně etického kodexu – viz níže), o tom, jak by měl případný rozhovor s ním v praxi probíhat.

Tazatelovou povinností je přizpůsobit se místu, které narátor zvolí²⁰, aby se narátor cítil příjemně. Místo konání by však mělo být co nejméně rušené, aby narátor nebyl rozptylován a aby bylo možné pořídit kvalitní nahrávku rozhovoru²¹. Narátoři byli též předběžně upozorněni, že při rozhovoru není žádoucí přítomnost další osoby²² (např. manžela či manželky, kteří by mohli i pouhou svojí přítomností ovlivňovat to, o čem narátor bude hovořit).

---

¹⁶ S výjimkou Ing. Františka Hrdy, který pochází a dodnes žije ve Svitávce – vesnice vzdálená cca 4 od Boskovic, nicméně celý život pracoval a nadále pracuje v Boskovicích.

¹⁷ Charakteristice regionu je věnována kapitola 4.1.

¹⁸ Metoda „nabalování“ – od jednoho narátora badatel získává kontakty na další možné narátory.

¹⁹ Tento předpoklad se ukázal jako správný. V první řadě jsem oslovila svou tetu Alenu Ekslerovou a jejího manžela Jana Ekslera. Jako další výborný „informátor se ukázal pan Jiří Bušina, který mi zprostředkoval kontakt se dvěma dalšími narátory, s panem Zdeňkem Příbylem a panem Josefem Šafářem.

²⁰ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 24)

²¹ Pět narátorů zvolilo pro konání rozhovoru svůj domov, dva narátoři dali přednost restauraci, kde však bylo vytvořeno poměrně klidné a tiché prostředí pro nahrávání.

²² Zde bych zdůraznila, že toto upozornění vždy nemá velkou váhu. Několikrát jsem se potýkala s neplánovanými vstupy rodinných příslušníků, nicméně tato vyrušení neměla na kvalitu rozhovorů zásadní vliv.

2.2.4. Vyhodnocování a interpretace rozhovorů

Vodítkem při vyhodnocení a interpretaci získaných dat mi byly zkušenosti z metodologického kurzu Orální historie, relevantní metodologická a historiografická literatura²³.

V humanitních vědách je možno vycházet z několika analyticko-interpretacních směrů²⁴. Způsob jakým jsem postupovala při analýze a následné interpretaci se pravděpodobně v určitých rysech nejvíce přibližuje tzv. *grounded theory*²⁵. Hlavní zásadou tohoto postupu je, že badatel uskutečňuje terénní výzkum a analýzu dat simultánně. Postupně dochází k zúžení zkoumané problematiky, k zpřesnění interpretačních okruhů, jsou stanovovány další metodické postupy - např. otázky k interview jsou reformulovány na základě průběžných poznatků. Takto se postupně dochází k závěrečné konceptualizaci²⁶.

Prvním krokem po natočení rozhovoru bylo sepsání *protokolu*, tj. písemného záznamu o rozhovoru. (Nejlépe ještě v den vedení rozhovoru, aby všechny vjemy byly v živé paměti.) Po přehrání rozhovoru jsou zaznamenány všechny vlastní postřehy a dojmy z narátorova vyprávění i z osobnosti narátora samého. Protokoly obsahují popis charakteristických nonverbálních projevů narátora, jeho rozpoložení (nervozita, uvolněnost atp.), do jaké míry sdělení narátora působilo upřímně a další specifické okolnosti rozhovoru. Tazatel si poznamená, pokud si povšimne ve výpovědi nových nečekaných faktů, případných nesrovnalostí, rozpaků nad určitými tématy apod., popřípadě provede ověření údajů získaných od narátora.²⁷ Protokol o prvním rozhovoru byl důležitým vodítkem při druhém rozhovoru, ze kterého byl pořízen obdobný protokol. Součástí protokolu je i stručný obsah rozhovoru, který pomáhá při orientaci v přepisu rozhovoru.

---

²³ Viz seznam použité literatury

²⁴ Analýza **hermeneutická, zakotvená, konverzační, fenomenologická** (Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 131)

²⁵ Český „zkotvená teorie“. Autory jsou sociologové Barney G. Glaser a Anselm L. Strauss. Tato teorie je podrobně popsána v knize Gubrium, J.F. – Holstein, J.A. : *Handbook of Interview Research: Context & Method*. Thousand Oaks , Sage, 2002. (str. 275 – 294)

²⁶ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 133)

²⁷ Porovná je s literaturou a relevantními prameny, popřípadě s údaji získanými od jiných narátorů.

Dalším krokem je *přepis* rozhovorů. Při přepisu by měla být zachována co možná největší přesnost. Přepis by měl zachytit: přesný smysl a obsah rozhovoru, stylistická a jazyková specifika narátora, případně mimořádné události (přerušení rozhovoru atp.)²⁸. Přepisy mnou pořizovaných rozhovorů respektují místní dialekt a osobitý projev narátora, včetně tzv. parazitních slov. V textu jsou vyznačeny mimoslovní zvukové projevy (smích, pláč, odmlky atp.).

Analýza (rozbor) získaných dat začíná už seznámením se s historickými ekonomickými a sociálními fakty a procesy ve sledovaném období prostřednictvím přečtené odborné literatury²⁹. Na základě těchto znalostí a na základě poznatků získaných z prvních rozhovorů byly vypracovány tématické okruhy pro druhé rozhovory. Jednotlivé okruhy pak byly samostatně analyzovány. Byly porovnány odpovědi narátorů na otázky k druhému rozhovoru. Byly též porovnávány mé poznatky ze studia odborné literatury a jiných pramenů s výpověďmi jednotlivých narátorů. Důležitým bodem analýzy bylo jakou míru pozornosti narátor jednotlivým tématům věnovat, o kterých tématech mluvil spontánně, která vědomě či nevědomě opomíjel, popřípadě kterým dotazům se chtěl vyhnout.

Na základě této analýzy probíraných témat byly vybrány *okruhy pro interpretaci*³⁰ (výklad) týkající se života narátorů v obd. tzv. *normalizace*. Mou snahou bylo zaměřit se na ty momenty rozhovorů, které z hlediska tématu předkládané práce přinesly zajímavé, obohacující informace a postřehy. Jak se ale uvádí v publikaci *Naslouchat hlasům paměti*: „interpretaci nemůžeme pojímat jako definitivní výsledek terénního výzkumu, protože ukončenost a výlučnost se neshodují s povahou kvalitativního výzkumu.“³¹ Archivovaný pramen může být jiným badatelem analyzován a interpretován zcela odlišným inovativním způsobem.

Interpretaci rozhovorů přináší jistá úskalí. Je třeba se vyhnout tomu, aby řešitel „podsouval“ narátorovým sdělením určitý smysl, který vyplývá jen ze subjektivních domněnek. Této obtíže jsem si byla vědoma, proto jsem se snažila o zachování maximální autentičnosti sdělení.

---

²⁸ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 36)

²⁹ Viz seznam použité literatury – literatura k období normalizace

³⁰ Interpretacím pořizovaných rozhovorů je věnována samostatná část předkládané práce.

³¹ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str.125)

2.2.5. Hodnocení kvality výzkumu

Posouzení validity kvalitativního výzkumu v porovnání s výzkumem kvantitativním bude vždy problematičtější.

Rozhovory s jednotlivými narátory si za primární cíl nekladou získání „objektivních faktů“. Tato sdělení v rámci rozhovoru jsou nepochybně subjektivní a jsou dozajista také ovlivněna *kvalitou paměti*³² narátora a její *selektivností*³³. Pro bádání tohoto typu to však neznamená zásadní nedostatek, naopak, subjektivnost sdělení zpřístupňuje dějiny z pohledu jednotlivce, (kterým nutně každý z nás je), a umožňuje nám konfrontovat obecně prezentovaná historická fakta tváří v tvář každodennosti. U orálněhistorického pramenu je třeba rozlišovat mezi „pravdivostí“ a autenticitou narátorova sdělení³⁴.

Cílem výzkumu jsou zajisté informace získané od narátora, ale také narátor sám jakožto jedinečný subjekt³⁵. Životní příběh není měřitelný žádnými schématickými kritérii, což ovšem neznamená, že v zájmu zachování vědeckosti má být jako pramen diskvalifikován. Životní příběhy, i ty „nejobyčejnější“, jsou nedílnou součástí dějin, ve kterých neběží jen o politické elity či proti nim stojící opozici.

Problém *objektivity* je v rámci kvalitativního výzkumu řešitelný spíše na úrovni interpretace. Primární je tedy snaha o co možná nejvyšší míru objektivity ve smyslu nepředpojatého přístupu k narátorům. Je jasné, že není zcela možné, aby řešitel při interpretaci rozhovoru zcela potlačil vlastní osobu. Proto řada specialistů v oboru OH doporučuje, aby každý realizovaný rozhovor interpretovalo nezávisle na sobě několik výzkumníků, jejichž interpretace pak mohou být předmětem společné diskuze³⁶. V rámci bakalářské práce však není možné toto doporučení realizovat. Proto maximou řešitele zůstává jeho vlastní snaha o vědeckou objektivnost ve výše zmíněném smyslu nepředpojatosti. V zájmu kvalitního výzkumu je snaha shromáždit co nejvíce dostupných materiálů k dané problematice, abychom se vyhnuli zúžení zorného úhlu, z kterého je možné problematiku posuzovat.

---

³² Problematice paměti a orální historie je věnována celá kapitola v publikaci Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 62 -74)

³³ Tomuto tématu se věnuje slovenská socioložka Zuzana Kusá (viz Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 66)

³⁴ Vaněk, M.: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, COH ÚSD 2004 (str.138)

³⁵ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 41)

³⁶ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 44)

Dalším úskalím tohoto typu výzkumu je to, že tazatel už svou přítomností narátora určitým způsobem ovlivňuje – narátor má snahu korigovat svůj mluvený projev, stylizovat se tak, aby jeho osobnost „vypadala co nejlépe“ atp. Tazatel by se proto měl snažit skloubit dva cíle: působit tak, aby se narátor mohl uvolnit a být co nejvíce spontánní, zároveň však tazatel musí zachovat pozici profesionála, což obnáší sebekontrolu a stálou reflexi toho, že primárním cílem je vědecký projekt. Jak jsem si mohla ověřit v praxi, tento úkol je velmi psychicky a následně i fyzicky náročný, obzvlášť pokud je více rozhovorů realizováno v krátkém časovém intervalu.

Ve výpovědích narátorů se mohou vyskytnout tvrzení která jsou více či méně důvěryhodná. Badatel by měl tyto postřehy do své interpretace zahrnout a porovnat je s dostupnými fakty, není ale v jeho kompetenci dárce příběhu jakkoli soudit a promítat do vztahu k narátorovi jakákoli subjektivní stanoviska³⁷.

Na závěr této kapitoly bych si dovolila krátkou úvahu. Orálněhistorickým pramenům je někdy vyčítána jejich výrazná subjektivita a obtížná verifikovatelnost. Ovšem narativní bádání počítá s tím, že každé vyprávění minulost určitým způsobem interpretuje v souladu s kreativností a komplexností lidského myšlení³⁸. V tomto vyprávění ale nejde o zprostředkování věrné reprodukce minulosti. Zkušenost člověka je jedinečná a nenahraditelná právě díky jeho osobitému pohledu a díky tomu jako on sám interpretuje svůj vztah ke světu. Úkolem badatele má být tomuto specifickému vztahu porozumět, ale každá snaha o porozumění už v sobě sama o sobě nese interpretaci. Zdá se tedy, že „interpretace“ k člověku jaksí bytostně patří. Proč by tedy životní vyprávění mělo být méně důvěryhodným pramenem než-li například dobová literatura?

Hayden White mluví o tom, že každé historické vyprávění, každý historik a jazyk, který používá, má svoji specifickou poetiku³⁹. Jakékoli vyprávění už tedy znamená interpretaci události - samo vyprávění hodnotí. Objektivita historického poznání je tak ovlivněna stylem vyprávění, od kterého se autor nemůže nikdy úplně oprostit. Zdá se mi tedy, že v narativním bádání je možné snažit se o objektivnost v tom smyslu, jak je uvedeno výše - ve smyslu nepředpojatosti. Jiná snaha o

---

³⁷ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 51)

³⁸ Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H.: *Nasloňu chat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007. (str. 137)

³⁹ Hayden White: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973). Čerpala jsem z poznatků z kurzu Vybrané problémy sociální filosofie a filosofie dějin vedeného prof. PhDr. Milošem Havelkou, CSc.

objektivnost mi připadá v tomto druhu bádání jako marné překračování vlastního stínu.

2.2.6. Etické otázky společenského vědního výzkumu

Životní vyprávění zpravidla obsahují mnoho citlivých údajů, proto by s nimi mělo být i stejně citlivě nakládáno. Důvěryhodnost řešitele v tomto smyslu je naprosto zásadní jak z všeobecného etického hlediska, tak z pohledu narátora, který by si v zájmu kvality výzkumu měl k tazateli vytvořit vztah důvěry. Informace, které narátor poskytuje, nesmějí být nijak zneužity.

Narátor proto byli před započatím spolupráce informován o cílech projektu, k němuž bude rozhovor sloužit jako pramen, o způsobu nahrávání, o případné pozdější publikaci přepisu rozhovoru apod. Tazatel musí respektovat námitky narátora a má povinnost chránit získaná data před zneužitím. V případě mnou oslovených narátorů se žádné námitky nevyskytly.

Tazatel by měl mít v první řadě na mysli fakt, že narátor ze své svobodné vůle „daruje“ své vzpomínky v podobě vyprávění, a podle toho k narátorovi přistupovat jakožto k *dárci*⁴⁰.

Tazatel není oprávněn poskytnout tento rozhovor žádné další osobě (krom ostatních řešitelů projektu, což je ošetřeno smlouvou – viz níže). Dále ve stejném smyslu není oprávněn poskytovat informace o průběhu a obsahu rozhovorů a narátorovi samém žádné další osobě.

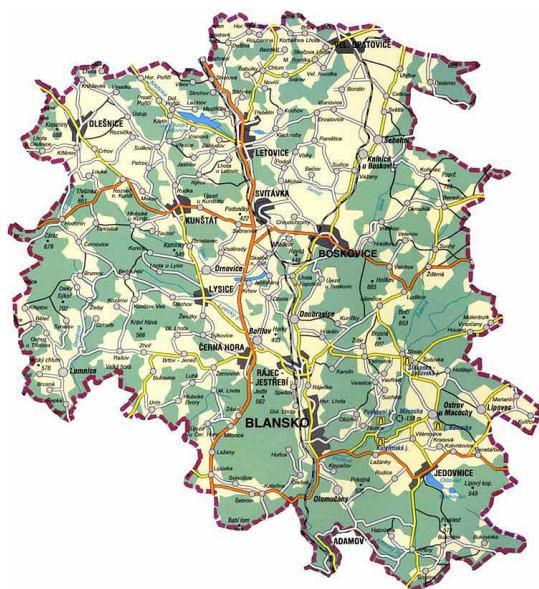
Použité metody orální historie nesmí kolidovat s příslušným ustanovením zákona č. 101/2000 Sb. *o ochraně osobních údajů*. Z tohoto důvodu si ÚSD AV ČR nechal zkoncipovat smlouvu. Tuto smlouvu ÚSD AV ČR v Praze jako hlavní řešitel a správce citlivých údajů standardně uzavírá s narátorem před zahájením rozhovoru. Smlouva mimo jiné obsahuje souhlas narátora s publikací rozhovorů ve vědeckých pracích. Tato smlouva byla použita i v rámci rozhovorů určených pro bakalářskou práci, neboť nahrávky rozhovorů budou uloženy v archivu ÚSD AV ČR.

---

⁴⁰ Vaněk, M. a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého (2003) (str. 51)

3. Charakteristika regionu

Mapa blanenského okresu⁴¹

Boskovice leží na střední Moravě, v okrese Blansko na severu Jihomoravského kraje, asi 40 km severně od Brna na hranici mezi Boskovickou brázdou a Drahanskou vrchovinou v nadmořské výšce asi 380 metrů. Počet obyvatel Boskovic k 31.12. 2006 dosáhl čísla 10 930⁴². Katastrální výměra města činí 27,83 km².

Boskovice jsou od 1. 1. 2003 obcí s rozšířenou působností III. stupně neboli tzv. malým okresem. Působí ve správním obvodu s 50 tisíci obyvateli, kteří žijí v 72 obcích na 2/3 území okresu Blansko⁴³. Po Blansku jsou Boskovice nejdůležitější správní jednotkou okresu.

Okres Blansko sousedí s pěti okresy, na východě je to okres Žďár nad Sázavou z kraje Vysočina, na severu hraničí s okresem Svitavy z Pardubického kraje a na severozápadě sousedí s okresem Prostějov z Olomouckého kraje. Na jihovýchodě okres sousedí s územím okresu Vyškov a na jihu pak s okresem Brno - venkov, tedy dvěma okresy Jihomoravského kraje⁴⁴.

Povrch území okresu je členitý s převládajícími vrchovinami. S rozlohou 942 km² patří k menším okresům Jihomoravského kraje. Většina území náleží k mírně teplé klimatické oblasti. 47% území tvoří zemědělská půda. Z hlediska bonity převažují hnědozemě. 83% nezemědělské půdy tvoří lesní plochy⁴⁵. I díky velkým lesním plochám a rozsáhlé plynofikaci patří okres Blansko k ekologicky nejvíce zachovalým okresům v ČR.

⁴¹ Mapa okresu převzata z <http://www.blansko.cz/oblansku/mapa-okres.php>

⁴² Údaj Českého statistického úřadu - BRNO.

http://www.brno.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/pocet_obyvatel_v_obcich_jihomoravskeho_kraje_k_31_12_2006

⁴³ http://www.boskovice.cz/index.php?page=temata/pamatky_historie_muzeum/o_meste

⁴⁴ Údaje Českého statistického úřadu - BRNO. http://www.brno.czso.cz/xb/edicniplan.nsf/otisk/13-6223-03-2001-1_charakteristika_okresu_a_vyvoj_sidelni_struktury

⁴⁵ Tamtéž.

Oblast Boskovicka je velmi turisticky atraktivní pro množství kulturních památek a přírodních krás, které se na jejím území nalézají. Nejzajímavější reliéfovou i krajinnou jednotkou blanenského okresu je Moravský kras, kde se nacházejí mj. Punkevní jeskyně s propastí Macocha. V roce 1956 byl Moravský kras vyhlášen chráněnou krajinnou oblastí. Patří k nejvýznamnějším krasovým oblastem ve střední Evropě. K nejvýznamnějším architektonickým památkám patří renesanční zámek, tvořící dominantu města Blanska či empírový zámek v Boskovicích⁴⁶. Významnou památkou je i židovská čtvrť v Boskovicích.

Hospodářství okresu Blansko má spíše průmyslový charakter. V průmyslu je zaměstnáno více než 43 % ekonomicky aktivních obyvatel, zatímco v zemědělství je to 6 %. Z průmyslových odvětví má nejdůležitější postavení se svou stoletou tradicí strojírenství. Nejvýznamnější podniky jsou dostupné dojíždějícím díky blízkosti železniční tratě.

Registrovaná míra nezaměstnanosti v okrese v roce 2007 se pohybovala kolem 6%, což odpovídá zhruba republikovému průměru, ovšem obecně patří Jihomoravský kraj ke krajům s vyšší mírou nezaměstnanosti⁴⁷.

Sídelní struktura okresu je silně ovlivněná přírodními podmínkami. Díky kopcovitému a hustě zalesněnému terénu zde vznikla většinou malá sídla – převládají malé obce do tří set obyvatel.

Co se týče možností vzdělávání, jen v Boskovicích v současnosti působí pět středních škol různého zaměření, včetně gymnázia (Přičemž v celém okrese působí 17 středních škol). Vzhledem k blízkosti Brna jsou i možnosti dalšího vzdělávání na vysoké škole široké.

---

⁴⁶ http://www.komora.cz/hk-cr/inmp/knihovna-informaci-pro-podnikani/regionalni-informace/kraje-cr/jihomoravsky-kraj-b/art_22929/okres-blansko.aspx

⁴⁷ Údaje Českého statistického úřadu - BRNO.

http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/mira_nezamestnanosti_v_jihomoravskem_kraji_k_31_prosinci_2007

4. Z Historie Boskovic

4.1. Boskovice od nejstarších dob

Boskovická brázda byla přitažlivá pro četné vlny pravěkého osídlení. O tom svědčí četné archeologické památky nalezené v Boskovicích a okolí, které dokazují téměř nepřetržité osídlení oblasti od starší doby kamenné. V mladší době železné dochází ke keltskému osídlení, které bylo na počátku letopočtu vytlačeno germánskými kmeny⁴⁸. Významnou etapu tvoří staroslovanská doba hradištní (až do 10. století). V 9. století si Slované postavili obrannou tvrz, kterou později ve 13. století nahradil kamenný hrádek pánů z Boskovic s přílehlou trhovou osadou. Boskovice vystupují v písemných pramenech od 2. poloviny 15. století. Ve stejné době zde vzniká židovská osada, která se stala jednou z nejdůležitějších na Moravě⁴⁹. Za vlády Marie Terezie dochází k povýšení Boskovic na město. Od roku 1849 se Boskovice stávají městem okresním.

4.2. Boskovice v novodobých dějinách

Od svého založení byly Boskovice převážně zemědělskou obcí. Pro život města měla velký význam též cechovní výroba, která se stala základem budoucí výroby tovární. Průmyslové podniky začaly v Boskovicích vznikat až na konci 19. st. Nejdůležitějším odvětvím bylo oděvnictví založené převážně na domácí výrobě (firmy Mandel -1880, Majer – 1890 a další), obuvnictví (Helmer – 1891, Popper – 1906), kovoprůmysl (Eisler -1891), potravinářství a dřevozpracující průmysl⁵⁰. Pro rozvoj průmyslu byl mnohdy důležitý židovský kapitál ve spolupráci se správou panství, kterou v polovině 19. století převzal pro Boskovice významný rod Mensdorff-Pouilly.

Díky rozvíjejícímu se průmyslu vznikalo v Boskovicích početné dělnické hnutí. To se projevilo i na silné pozici sociálně demokratické strany v Boskovicích. Po rozštěpení sociální demokracie v roce 1920 vznikl v Boskovicích komunistický

---

⁴⁸ Bránský Jaroslav, *Boskovice v proměnách času*. Městský národní výbor v Boskovicích, 1990. (str. 7)

⁴⁹ http://www.boskovice.cz/index.php?page=temata/pamatky_historie_muzeum/o_meste; viz také Bránský Jaroslav, *Boskovice v proměnách času*. Městský národní výbor v Boskovicích, 1990. (str. 15-16)

⁵⁰ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 107)

orientovaný stávkový výbor. Tyto události vedly k vyhlášení výjimečného stavu v boskovickém okrese. Dělnické nepokoje byly nakonec potlačeny⁵¹. V následujících volbách do městského zastupitelstva však pravidelně vítězila komunistická strana, která nabízela opatření k zlepšení postavení dělnictva.

Několik let po první světové válce se město začalo intenzivně rozšiřovat. Vznikaly zde velké firmy oděvního, kovozpracujícího a strojírenského průmyslu. Přesto se nedá říci, že by se Boskovice změnilly v průmyslové město. Na to mělo osudný vliv rozhodnutí radních z konce 50. let 19. století o odkladu stavby železnice. Chybějící kvalitní spojení znamenalo, že se Boskovicím vyhnula hlavní vlna industrializace Moravy v druhé polovině 19. století.

Město zasáhla krize 30. let. Nezaměstnanost ve městě dosáhla vrcholu v roce 1934. Této situace využívala komunistická strana k získávání sympatizantů.

Významným okamžikem pro město bylo přemístění továrny Minerva z Opavy do Boskovic v roce 1938. V této době se okres Boskovice stal na krátko největším okresem v zemi, neboť k němu byly připojeny i zbytky neobsazených území z okolních okresů⁵².

Od září 1939 bylo zavedeno přidělové hospodářství, ale jak poznamenal boskovický kronikář, díky totálnímu nasazení všeho obyvatelstva v průmyslu nikdo netrpěl hladem, neboť všichni vydělávali dost peněz⁵³.

Během války působilo v regionu několik odbojových skupin (např. „Za svobodu“, „Vela“ atp.), včetně ilegální komunistické organizace.

Jaro 1942 znamenalo prakticky konec židovské obce v Boskovicích. Na příkaz okupačních úřadů bylo z Boskovic do vyhlazovacích táborů deportováno 458 osob židovského vyznání. Po osvobození se z nich vrátilo pouhých 14⁵⁴.

Ústup vojsk po kapitulaci německé armády v květnu 1945 byl poměrně dramatický, neboť v Boskovicích byl soustředěn poměrně velký počet německých vojáků, kteří ve zmatku utíkali před blížícími se jednotkami generála Svobody a Rudou armádou.

---

⁵¹ Bránský Jaroslav, *Boskovice v proměnách času*. Městský národní výbor v Boskovicích, 1990. (str. 18)

⁵² Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 117)

⁵³ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 118)

⁵⁴ Bránský Jaroslav, *Boskovice v proměnách času*. Městský národní výbor v Boskovicích, 1990. (str. 16)

V roce 1946 poklesl počet obyvatel města z 8536 v roce 1945 na 7743 v listopadu 1946 kvůli osidlování pohraničí – zejména na Moravskotřebovsku⁵⁵.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 byli komunisté v Boskovicích nesmírně aktivní. Byl ustaven okresní a městský akční výbor. Sekretariáty jiných politických stran v Boskovicích byly obsazeny již 24.2. 1948. Většina továren ve městě byla obsazena lidovými milicemi. Z ONV byli odvoláni národní socialisté a lidovci, předsedou ONV se stal komunista Ludvík Vojtěch.

Větší továrny a podniky ve městě byly postupně znárodněny (např. Minerva, Bosko či Železářský průmysl) a byly sloučeny do velkých státních a družstevních podniků⁵⁶. Byl zabaven veškerý majetek rodiny Mensdorf-Pouilly. Pozemky velkostatku převzal Státní statek. Ze stovek živnostníků jich v roce 1957 v Boskovicích zůstala jen hrstka⁵⁷

Obrovské pobouření u místních obyvatel vyvolalo zrušení okresu Boskovice a zřízení okresu Blansko a přenesení všech okresních úřadů do Blanska v rámci územně správní reformy v r. 1960. Tento krok znamenal zrušení 110 let staré tradice okresu v Boskovicích a degradaci na město druhé kategorie.

4.3. Období tzv. normalizace v Boskovicích

I v Boskovicích se 60. léta nesla v duchu postupného „uvolňování“ poměrů. Boskovice žily bohatým kulturním životem. Pro příklad bylo vybudováno velké letní kino, lidé hojně navštěvovali pořady Sdruženého klubu pracujících v Sokolovně a skleníku.

Rok 1968 přinesl naději na reformu stávajícího systému. „*Po osmi letech se i na Boskovicku probudili k životu občané a znovu se tázali po důvodech, které vedli ke všeobecné stagnaci, po odpovědnosti jednotlivců za uplynulých dvacet let, žádali zdůvodnění přenesení sídla okresu do Blanska atd.*“⁵⁸ MV KSČ v Boskovicích přijal v květnu 1968 vlastní „Akční program“. Byl iniciován vznik okresní organizace K 231.

Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy znamenala konec těchto reformních snah. Proti okupaci bouřil časopis „Boskovická Pravda“, který byl vydáván pro vnitřní

---

⁵⁵ Bránský Jaroslav, *Boskovice v proměnách času*. Městský národní výbor v Boskovicích, 1990. (str. 26)

⁵⁶ Viz historie Minervy (kapitola 5.)

⁵⁷ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 129)

⁵⁸ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 131)

potřebu Městského výboru KSČ Boskovice, byl však brzy umlčen. Hlavní aktéři roku 1968 v Boskovicích (předseda OV KSČ Karel Slavík, předseda MV KSČ Bohumil Jakubec, tajemník MV KSČ Ladislav Kroupa) byli označeni za pravicové oportunisty a byli odvoláni z funkcí. Několik obyvatel Boskovic se ocitlo v centrálním seznamu pravicových odpůrců komunistického režimu, mezi nimi i narátor Jiří Bušina. Jen v roce 1970 emigrovalo z Boskovic 16 lidí, další počty se nepodařilo s jistotou zjistit, odhadují se však na stovky⁵⁹.

Tichou demonstrací proti nově nastoleným poměrům se stal pohřeb posledního držitele boskovického velkostatku Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly v říjnu 1973.

26.1. 1977 plenární zasedání MěstNV schválilo odeslání rezoluce odsuzující Chartu 77. Poté následovala řada rezolucí ze škol, podniků od jednotlivců – většinou aniž by se s textem Charty 77 seznámili.

V 70. a 80. letech byla zničena velká část židovského města a další historické budovy. Na místě původní zástavby vyrostla nová sídliště. V roce 1985 byla postavena vodní nádrž na říčce Bělá, což vedlo k zničení ekosystému Melkovského a Vratíkovského údolí. K zlepšení kvality ovzduší pomohla plynofikace, která byla zahájena počátkem 80. let. Do té doby k největším znečišťovatelům patřila Minerva (v té době Elitex Boskovice)⁶⁰.

V průběhu „normalizačních“ let byly Boskovice rozšířeny o další obce, byly vybudovány dvě nové základní školy, autobusové nádraží, bylo vystavěno nové Střední odborné učiliště zemědělské. Byla též zahájena generální oprava hradu a zámku Boskovice.

V roce 1986 po přidružení dalších obcí měly Boskovice 14 466 obyvatel. Jen pro zajímavost v Národní frontě bylo z těchto obyvatel organizováno 10 000 členů, 1700 bylo členy KSČ. Ani tento fakt však neznamenal, že obyvatelé města byli se stávající situací zcela spokojeni. Například v září 1989 se konal koncert na podporu záchrany židovského města.

---

⁵⁹ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 132)

⁶⁰ Tamtéž.

4.4. Boskovice po listopadu 1989

V komunálních volbách v listopadu 1990 zvítězilo Občanské fórum. Byla nastartována rekonstrukce města. Městu byl navrácen jeho historický majetek. Byla též provedena privatizace městských podniků a zahájena rekonstrukce městské památkové zóny zřízené v roce 1992. V restitucích byl navrácen majetek rodině Mensdorff-Pouilly.

Počet obyvatel klesl v důsledku znovunabytí samostatnosti přidružených obcí. Bohužel se nepodařilo obnovit statut Boskovic jako okresního města⁶¹. Přesto se Boskovice staly opět regionálním centrem lehkého průmyslu, kultury a turistiky, pro jehož rozvoj mají ideální podmínky⁶².

---

⁶¹ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 137)

⁶² http://www.boskovice.cz/index.php?page=temata/pamatky_historie_muzeum/o_meste

5. Z historie Minervy

Během 137 let trvající existence prošel tento strojírenský podnik vyrábějící šicí stroje mnoha změnami. Od jeho založení ve Vídni, přes výrobu v Opavě až do přesunu do Boskovic, kde úspěšně působí dodnes.

Historie firmy a značky Minerva⁶³ započala ve Vídni, kdy zde v roce 1871 založili dva čeští podnikatelé Emil Rezler a Josef Komárek firmu *K.k.priv. Nähmaschinen-Fabrik Rezler & Komárek* jako veřejnou společnost na výrobu šicích strojů. Byla to první česká společnost na výrobu šicích strojů nejen ve Vídni, ale i v celém Rakousku – Uhersku.

V roce 1883 byla ve Vídni zaprotokolována ochranná známka firmy v podobě kruhového štítku, v jehož střední části je postava starořímské bohyně moudrosti, ochránkyně věd, umění a řemesla – „Minerva“.

První výroba se zaměřovala na řemeslnické a obuvnické šicí stroje, kolem roku 1890 začala továrna vyrábět i šicí stroje pro domácnost. Kolem roku 1910 měla firma sto zaměstnanců a exportovala do mnoha evropských zemí.

V roce 1913 byly sloučeny dvě továrny na šicí stroje „*Silesia*“ *Erste österr - ungarische Nähmaschinen –Fabriks Gesellschaft E. Kohn & Mittler Opava* a *Minerva Nähmaschinenfabrik A.G. Rezler & Komárek ve Vídni*. Po sloučení obou firem byla založena nová akciová společnost s názvem „*Minerva*“, *první rakousko-uherská továrna na šicí stroje, akc.spol., Rezler & Komárek v Opavě*. (Tomuto spojení předcházela snaha Moravské agrární a průmyslové banky, která podporovala ve Slezsku a na Opavsku rozvoj českého hospodářství. Josef Komárek byl ve Vídni několikrát navštíven ředitelem filiálky banky v Opavě a přemlouván k přestěhování podniku do Opavy.) Společnost se zaměřila na výrobu všech druhů šicích strojů, jízdních kol, psacích strojů a jiných výrobků jemné mechaniky.

V důsledku vypuknutí první světové války došlo ke zpomalení rozvoje podniku. V průběhu války se v Minervě produkoval pod státní kontrolou i válečný materiál, ovšem na úkor výroby šicích strojů.).

Během poválečné konjunktury (i přes období mírné krize z počátku 20. let) byla továrna rozšířena a mohla se opět věnovat svému původnímu poslání. V této době

---

⁶³ Poznatky pro tuto kapitolu jsem čerpala z pracovních materiálů poskytnutých Muzeem Boskovička (viz seznam pramenů) a částečně z rozhovorů s narátory.

v Minervě pracovalo cca 300 dělníků. Minerva se stala významnou exportní firmou – v roce 1928 činil export asi ¼ z celkového prodeje při výrobní kapacitě 150 kusů strojů denně.

V roce 1926 se kvůli rozšíření výroby o nový krejčovský stroj začalo uvažovat o zřízení filiálky v Boskovicích, kde stála továrna patřící do koncernu Moravské banky. Tento návrh však byl prozatím zamítnut.

V roce 1930 se začaly projevovat důsledky světové hospodářské krize. Vzhledem k poklesu poptávky byla omezována výroba, obrat klesal v tuzemsku i v cizině. Export byl omezen na nulu. Bylo nutné pozdržet plánovanou výstavbu továrny (přestože stávající objekty v Opavě byly v dezolátním stavu). Bylo propuštěno asi 250 dělníků z 580 zaměstnaných na počátku roku 1930.

V roce 1932 díky včasnému zásahu banky a konsolidaci poměrů nejhorší důsledky krize pominuly. Byl vystavěn nový trakt na stávajících pozemcích. V zájmu zvýšení konkurenceschopnosti byla zavedena nová výrobní a prodejní strategie. (Dvěma velkými konkurenty v tuzemsku byly firmy *Lada Soběslav* a *Clemens Müller Werke, Bynov.*)

V roce 1933 bylo Československo na čtvrtém místě v Evropě v produkci šicích strojů (za Německem, Itálií a Anglií).

V roce 1935 byla jako vedlejší doplňková výroba zahájena tzv. mozaiková výroba - hromadná výroba muničních součástek pro Škodu Plzeň. Vzhledem k nebezpečí nastupujícího fašismu v Německu nebylo možno tuto výrobu zajišťovat v pohraniční Opavě, bylo proto nutné přesunout výrobu dále do vnitrozemí. Výroba muničních součástek byla zřízena pod dozorem Minervy v areálu firmy *Železářský průmysl*, dříve *A.Eisler akc.spol. v Boskovicích*. (Firma Eisler se zabývala výrobou stavebního kování, drobných hospodářských strojů, zahradního nářadí atp.) Firma Eisler byla ve vlastnictví Moravské banky. Měla velké pozemky, přičemž ne všechny budovy byly v té době využívány.

Podmínkou Ministerstva národní obrany pro zadání zakázky na opracování muničních součástek bylo odkoupení podniku Eisler firmou Minerva. Byla naplánována fúze mezi firmou Eisler a firmou Minerva Opava. Od roku 1936 mohla tedy výroba pro MNO začít. Byl zřízen vedlejší závod mechanické živnosti v Boskovicích. Nosným programem byla výroba protiletadlové střely PL20. V roce 1937 byly zakoupeny pozemky sousedící s bývalou firmou Eisler na rozšíření továrny a na stavbu činžovního domu pro úředníky a mistry.

V předvečer druhé světové války exportovala Minerva do celého světa: Francie, Belgie, USA, Rakousko, Jižní Afrika, Holandsko, Indie, Austrálie, Brazílie, Argentina, Sýrie, Dánsko, Indočína, Kanada, Velká Británie, Irsko, Finsko, Bulharsko, Řecko, Polsko, Palestina, Egypt, Norsko, Švédsko, Irán, Německo, Mexiko, Střední a Jižní Amerika, Čína, Jugoslávie, Maďarsko, Portugalsko, Turecko.

V říjnu 1938 došlo k okupaci pohraničního území německými vojsky. Opava, kde se stále nacházelo sídlo firmy, v důsledku změny státních hranic připadla Německé říši. V září 1938 zaměstnávala Minerva v závodě Opava 400 dělníků a 30 úředníků, v závodě Boskovice asi 200 dělníků a 10 úředníků. Po dohodě mezi vedením opavského závodu a jeho zaměstnanci došlo k přesídlení části z nich do Boskovic. 10.10.1938 ráno spolu s vedením podniku opustili Opavu. Správní rada rozhodla přenést sídlo společnosti do Boskovic a postavit zde novou továrnu bez ohledu na to, zda bude dovoleno přestěhovat zařízení a strojní park z opavské továrny, kde mezitím nastoupilo nové německé vedení. Zároveň bylo rozhodnuto o odstoupení od plánované fúze s firmou Eisler. V Boskovicích byly zahájeny přípravy na sériovou výrobu.

V roce 1940 obdržela Minerva Boskovice objednávky od Wehrmacht Heer a Luftfahrtsministerium Berlin na zapalovače střel. Zařizování výroby šicích strojů pokročilo tak daleko, že továrna v Boskovicích již mohla vyrábět vlastní výrobky.

V roce 1941 byl v Boskovicích vyroben první šicí stroj pro domácnost s označením M21. Od 1.7.1941 však byla Němci zakázána další výroba šicích strojů a veškerá kapacita byla převedena na zbrojní výrobu. V lednu 1942 obdržela Minerva Boskovice povolení k výrobě šicích strojů pro export. V této době bylo v podniku zaměstnáno 417 pracovníků.

V roce 1942 byla Moravská banka donucena prodat celou svou držbu akcií podniku Minerva Opava německé bance Kreditanstalt der Deutschen. Z prodeje byl však vyjmut pobočný závod Minervy Opava v Boskovicích, který byl koupen *firmou Železářský a strojní průmysl, akciová společnost v Boskovicích*. V roce 1943 dosáhl počet zaměstnanců čísla 1102 při desetihodinové pracovní době a dvousměnném provozu, od roku 1944 třisměnném.

Před příchodem Rudé armády do Opavy začali Němci přemísťovat továrnu, odváželi obráběcí stroje a zařízení do Vratislavic u Liberce. Obráběcí stroje, které zůstaly v továrně, byly znehodnoceny. Většina dokumentace byla zničena, výrobní hala vyhořela.

Po osvobození Opavska v dubnu 1945 zahájili čeští zaměstnanci opavského závodu a později i dělníci a mistři, kteří se vrátili ze sesterského závodu v Boskovicích, obnovu závodu, takže po dvouměsíčních pracích byla opět zahájena výroba šicích strojů v červnu 1945.

Moravská banka žádala o vrácení podniku v Opavě formou restituce. Této žádosti nebylo vyhověno. Vyhláškou ministerstva průmyslu č.151 ze dne 27.10.1945 byla firma Minerva v Opavě na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 č. 100 a 101/1945 Sb. znárodněna zestátněním, neboť šlo o podnik průmyslu kovodělného, který v rozhodných letech 1942-44 zaměstnával více než 500 zaměstnanců.

Vývoj v Boskovicích byl obdobný. Po osvobození v květnu 1945 byla zastavena zbrojní výroba a byly zahájeny okamžité přípravy na znovuzahájení výroby. Do poloviny května 1945 opustily závod dvě třetiny zaměstnanců, kteří byli vesměs do závodu totálně nasazeni. Zbytek zaměstnanců, přibližně 300 lidí, začal připravovat budoucí pracoviště.

V květnu 1945 též Okresní národní výbor v Boskovicích jmenoval prozatímní národní správu podniku. V červnu téhož roku byla rozhodnutím Zemského národního výboru jmenována národní správa u firmy Minerva v Opavě v Boskovicích. V říjnu téhož roku vešel v platnost dekret prezidenta republiky o znárodnění zestátněním – stejně jako v případě Opavské Minervy. Moravská banka sice počátkem roku 1946 žádala, aby byl podnik Minerva Boskovice ze znárodnění vyňat, ale této žádosti nebylo vyhověno.

Prvním úkolem bylo zajistit obnovení výroby šicích strojů. Tento krok komplikoval například fakt, že konstrukční a technologická dokumentace prakticky neexistovala, takže musela být vypracována nová. Výroba v Boskovicích byla zdárně obnovena (do konce roku 1945 bylo vyrobeno 490 strojů). Za rok 1946 pak bylo vyrobeno téměř 5000 šicích strojů.

Opavská Minerva byla na jaro 1946 včleněna do nově zřízeného podniku. Stejný osud potkal i někdejšího velkého konkurenta Minervy, soběslavskou firmu *Lada* (a o dva roky později i druhého velkého protihráče, továrnu na šicí stroje v Bynově). Takto vzniknul podnik *MILA, závody na šicí stroje, národní podnik, Opava*. (*MILA* - kombinací začátečních písmen značek Minerva a Lada.) *MILA* se zařadila do sdružení Československých závodů kovodělných a strojírenských. V září 1947 byl do národního podniku *MILA* začleněn i závod Minerva Boskovice.

Výrobní program podniku *MILA* navázal na předválečnou produkci rodinných i průmyslových šicích strojů, jejíž objem se úspěšně rozšiřoval. (Produkce vzrostla až na cca 76 tisíc strojů v roce 1948). Podařilo se obnovit i přerušená obchodní spojení se zahraničními zákazníky (např. Itálie, Brazílie, Holandsko)

Komunistický převrat 25. února 1948 znamenal pro dalšího vývoj podniku podstatné změny. V březnu byl ustaven akční výbor národního podniku *MILA* v Opavě. Ve vedení závodu proběhly rozsáhlé personální změny. Krom politických důvodů byly uváděny i vážné nedostatky ve vedení a organizaci podniku. Do podniku byla začleněn jako pátý závod zkonfiskovaná továrna *B. Ševčík* ve Šternberku.

Silná zahraniční konkurence nutila podnik ke zkvalitňování zefektivňování produkce. Bylo vybudováno nové oddělení vývojové konstrukce. Jedním z hlavních úkolů byl vývoj přenosného kufříkového stroje s elektrickým pohonem a modernizace všech dosud vyráběných strojů průmyslových.

Od ledna 1949 převzala odpovědnost za export nově vytvořená vývozní společnost *KOVO Praha*.

V roce 1949 se *MILA* pustila do plnění úkolů prvního roku pětiletého plánu. V průběhu celé pětiletky měla *MILA* vyrobit 565 tisíc kusů šicích strojů. Úkoly prvního roku pětiletky se nepodařilo splnit v plném rozsahu, zejména pro technické potíže.

Další vývoj n.p. *MILA* byl přerušen administrativním zásahem, jímž vyvrcholily spory o umístění ředitelství a problémy se značnou odloučeností závodů. V červnu 1949 byl podnik rozdělen do dvou organizačních celků – na závody moravské a české⁶⁴. V říjnu pak bylo rozhodnuto o pozvednutí boskovického závodu na základní s pobočným závodem ve Šternberku. Název podniku *MILA* byl změněn na *Minerva, národní podnik v Opavě*. V roce 1950 byl zřízen samostatný národní podnik *Minerva Boskovice*.

Koncem čtyřicátých let vyráběl boskovický podnik téměř 80% své produkce na export. K největším odběratelům patřila Brazílie, později např. Kanada či Jihoafrická unie a také Sovětský svaz.

V roce 1953 byla v Boskovicích započata sériová výroba průmyslových šicích strojů pro textilní, obuvnický a galanterní průmysl. Tyto stroje byly vyráběny podle technické dokumentace ZPS Gottwaldov (bývalých Baťových závodů ve Zlíně).

---

⁶⁴ Základní závod Opava se závody Boskovice a Šternberk – cca 1376 zaměstnanců a základní závod Soběslav se závody Soběslav II a Bynov – cca 1110 zaměstnanců.

V tomto roce byla ukončena výroba šicích strojů v Opavě⁶⁵ a byla převedena do Boskovic. Realizoval se tak záměr státních orgánů centralizovat roztráštěnou výrobu šicích strojů do jednoho podniku.

Od roku 1958 byla Minerva Boskovice ustanovena vedoucím podnikem a byla mu podřízena *Lada Soběslav*.

Minerva postupně získávala nové budovy pro rozšíření provozu. Například v roce 1962 byla do provozu uvedena nová čtyřpodlažní budova, kde se soustředila hlavní výroba.

Výměrem ministra všeobecného strojírenství z 20.12.1960 byl ke dni 1.1.1961 zrušen n.p. Minerva Boskovice jako vedoucí podnik a oba národní podniky (Minerva Boskovice a Lada Soběslav) byly začleněny do *VHJ*⁶⁶ *Sdružení podniků textilního strojírenství v Liberci*.

K 1.7. 1965 byla zřízena státní hospodářská organizace *Elitex - Závody textilního strojírenství*, se sídlem v Liberci. K témuž datu byl do této nově utvořené organizace začleněn n.p. Minerva Boskovice.

V důsledku ztrátovosti výroby šicích strojů pro domácnost⁶⁷ byla jejich výroba v Boskovicích v pololetí roku 1968 ukončena a uvolněné kapacity byly převedeny na již rozběhnutou výrobu průmyslových šicích strojů. Tato změna si vyžádala rozsáhlou reorganizaci, včetně rekvalifikace značného počtu zaměstnanců.

V květnu 1970 byl z funkce odvolán ředitel Ing. Jiří Pešák, prozatímním vedením podniku byl pověřen obchodní náměstek Josef Bejček. Od ledna 1971 byl ředitelem jmenován Ing. Jaroslav Antonín.

1.1. 1976 byl zřízen koncernový podnik *Elitex Boskovice* a začleněn k témuž datu do VHJ Elitex – koncern textilního strojírenství Liberec. Ředitelem se místo Ing. Antonína stal Ing. Jaroslav Železný (ve funkci až do roku 1985).

Po dlouhých peripetiích v červenci 1988 vzniká opět samostatný státní podnik Minerva Boskovice. (Tomuto kroku předcházela žádost na vládu ČSSR.) V říjnu bylo zvoleno nové vedení podniku v čele s Ing. Oujezdským, které vyhláší „Soubor krátkodobých opatření“. Měly tak být řešeny tehdejší problémy podniku. Jedním z opatření bylo i desetiprocentní snížení technickohospodářských a režijních

---

⁶⁵ Výroba v Opavě se od tohoto okamžiku specializovala na průmyslové armatury.

⁶⁶ Zkratka – Výrobně-hospodářská jednotka

⁶⁷ Za dobu výroby rodinných šicích strojů od roku 1945 do roku 1968 bylo vyrobeno v Boskovicích 1 114 544 kusů rodinných šicích strojů v různých provedeních.

pracovníků. Je vyhlášena záruka výkonových norem a tím dosaženo zvýšení jejich plnitelnosti. Zlepšuje se pracovní prostředí a celkový vzhled podniku.

V roce 1989 byla v podniku realizována rozsáhlá výstavba nových objektů a úprava značně zaostalých budov stávajících.

Koncepce rozvoje podniku byla postavena na enormním exportu do Sovětského svazu a do zemí RVHP. Tato koncepce se ukázal vzhledem k politickým a hospodářským změnám na konci roku 1989 jako nerealizovatelná. V této době ovšem export do západních států činil pouze 4% z celkové produkce podniku.

V roce 1990 rozhodnutím ministra strojírenství a elektrotechniky ČR ze dne 17. 12. byla založena *Minerva Boskovice, a.s.* Vzhledem k situaci musela být hledána nová výrobní a odbytová východiska. Byly obesláno všichni světoví výrobci šicích strojů s žádostí o kooperační spolupráci. O dodávkách průmyslových šicích strojů ve stejných objemech jako v minulých letech bylo jednáno i se Sovětským svazem a Polskem, avšak neúspěšně.

V březnu 1991 bylo vedením rozhodnuto zaslat žádost na Ministerstvo průmyslu ČR, aby *Minerva Boskovice, a.s.* byla privatizována v 1. vlně kupónové privatizace.

V dubnu 1991 byla přijata zásadní opatření ke zefektivnění činnosti⁶⁸. Mezi ně patřilo propuštění všech důchodců, zrušení některých útvarů a detašovaných pracovišť, odloučení středního odborného učiliště od *Minervy Boskovice, a.s.* či odprodej různých rekreačních zařízení, kterými *Minerva* v minulosti disponovala atd. V dalších letech docházelo k postupnému snižování stavu zaměstnanců (na jaro 1994 bylo dosaženo počtu 1102, před revolucí se počet zaměstnanců pohyboval kolem 2500 osob, pro ilustraci v dnešní době v *Minervě* pracuje přibližně 800 zaměstnanců).

V prosinci 1991 odchází na vlastní žádost z funkce generálního ředitele Ing. Antonín Ujezdský.

V září 1992 byla podepsána smlouva s holandskou formou *IMCA b.v.* o vytvoření společné obchodní organizace *Global Trading* s výhradním právem dodávek šicích strojů *Minerva* na západní trhy.

V roce 1993 byla navázána spolupráce s německým výrobcem průmyslových šicích strojů *Dürkopp Adler AG* a od roku 1994 se postupně začala navyšovat

---

⁶⁸ Narátoři se shodují v tom, že první léta po listopadu 1989 byla pro podnik krizová.

produkce pro tuto společnost. Zpočátku to byla jen výroba dílců a od roku 1996 to již byla výroba a montáž průmyslových šicích strojů pro šití textilu a galanterie.

V roce 1997 se stala společnost *Dürkopp Adler AG* se sídlem v Bielefeldu (SRN) majoritním akcionářem Minervy Boskovic. Došlo k růstu obrátu o 31% oproti minulému roku. Byly uskutečněny mnohé investice, včetně oblasti ekologických problémů a zlepšování pracovních podmínek. Doba transformační krize pominula.

Od poloviny roku 1999 začaly být veškeré vyráběné průmyslové šicí stroje uváděny na trh pod značkou *Dürkopp Adler*. Tím skončila historie značky Minerva na šicích strojích.

V roce 2000 Minerva poprvé překročila roční obrát ve výši jedné miliardy korun a umístila se na patnáctém místě „Exportér roku“ v kategorii nárůst exportu 1998 – 1999.

Výroba průmyslových šicích strojů pokračuje v a.s. Minerva Boskovic úspěšně i v současné době.

6. Rozhovory a jejich interpretace

6.1. Interpretační přesahy a důvody výběru interpretačních témat

Tato práce se zaměřuje na to, jak období tzv. normalizace reflektovala skupina narátorů, kterou spojovala jejich pracovní minulost v jednom průmyslovém podniku.

Život jednotlivce je komplexní celek. Je tedy jasné, že narátoři v biografickém vyprávění nemluvili pouze o svém zaměstnání a ani samotné rozhovory nebyly koncipovány tak, aby postihovaly pouze tuto oblast. Nicméně vzhledem k tomu, že všichni narátoři prožili velkou část svého produktivního života právě v Minervě, dá se říci, že jim tento podnik určitým způsobem zasahoval i do ostatních rovin jejich existence - ať už se jedná o trávení volného času na podnikových rekreacích, řešení bytové otázky a podobně. I těmto tématům se chci v interpretaci věnovat.

Období tzv. normalizace je pro narátory jistě klíčové z toho hlediska, že v něm prožili své produktivní roky a převážná většina z nich v něm učinila důležitá životní rozhodnutí. Pro interpretaci jejich životních příběhů je však velmi zajímavé i to, jak tito lidé srovnávají s obdobím, které tzv. normalizaci předcházelo a které po ní následovalo. Pouze v tomto kontextu lze jejich život možné vidět jako celek.

Vzhledem k věkovému rozložení narátorů je možné sledovat určité generační rozdíly ve vnímání různých skutečností. Například se tak ukazuje, že ti z narátorů (Jiří Bušina a Josef Šafář), kteří jsou zhruba o generaci starší než ostatní, dávají skrze svoje životní zkušenosti určitým událostem poněkud jiný význam než narátoři z mladší generace. U starší generace jde konkrétně například o jejich vztah k ideám socialismu, který se utvářel ve zcela odlišném dobovém kontextu, ať u jde o zkušenost druhé světové války či ještě dříve o hospodářskou krizi let třicátých, která bezprostředně dopadla na rodinné zázemí těchto narátorů. I tento aspekt jsem se snažila v interpretaci zohlednit.

V grantových projektech realizovaných například Centrem orální historie bývá nashromážděno velké množství rozhovorů⁶⁹. Na interpretacích těchto materiálů se pak podílí celá skupina badatelů. Každý z nich se zaměřuje na určité interpretační téma,

---

⁶⁹ Například 120 rozhovorů pro projekt „*Politické elity a disent v obd. tzv. normalizace. Životopisná interview*“.

kteře zpracovává většinou na základě všech (nebo alespoň velké části) pořizených rozhovorů. Pro potřeby této bakalářské práce bylo pořizeno třináct rozhovorů (což ovšem též představuje nezanedbatelné množství materiálu⁷⁰). Tyto rozhovory se dotýkají tolika témat, že by jejich interpretace vystačil na několik samostatných prací. Proto jak už bylo zmíněno v metodologické části této práce, zaměřila jsem se na ty momenty rozhovorů, které podle mého názoru přinášejí zajímavé postřehy, ať už jde o potvrzení či vyvrácení toho, co se obecně považuje za obraz doby, v našem případě období tzv. „normalizace“.

I přes toto nutné zúžení zbylo témat, kterým se chci v této práci věnovat, poměrně dost a v každém z nich by se dalo jít jistě více do „hloubky“. Cílem ovšem nebylo každé z témat úplně vyčerpat (pokud je to vůbec možné), ale spíše co možná nejlépe „ilustrovat“ životní zkušenosti narátorů ve zkoumaném období.

Ze všech okruhů probíraných při rozhovorech jsem se snažila vybrat ty, které reflektovali všichni narátoři (nebo alespoň většina z nich). Dále jsem se zaměřila na taková témata, která vypovídají o různých oblastech každodennosti a přitom se určitým způsobem vztahují k tomu, co mají všichni narátoři společné – podstatnou část života strávenou v jednom podniku.

---

⁷⁰ Nahrávky rozhovorů představují 18 hodin digitálního záznamu, tj. přibližně 420 normostran přepsaného textu.

6.2. Interpretace

Po podrobné analýze všech pořízených rozhovorů jsem pro interpretaci vybrala následující témata:

- **„Minerva, sociální jistota“: výběr budoucího zaměstnání**

Tato kapitola je věnována tomu, jaká byla motivace narátorů pracovat právě v tomto podniku a setrvat zde prakticky po celý život.

- **„Minerva, základ rodiny“: řešení otázky bydlení**

Většina narátorů využila podnikové družstevní výstavby. Zde mě zajímalo, za jakých okolností tato výstavba probíhala, jaké byly podmínky pro získání bytu a jak tuto příležitost narátoři reflektovali.

- **„S Minervou na rekreaci“: možnosti cestování**

Pokud jde o možnost cestování, podnikové rekreace většina narátorů zmiňuje na prvním místě. Zajímalo mne nakolik této možnosti využívali, jak ji hodnotí a nakolik využívali jiných možností cestování, pokud nějaké byly.

- **„Za čest tovární značky“: sounáležitost s podnikem**

Tato kapitola interpretuje vztah narátorů k podniku Minerva a jejich reflexi pozitiv, ale i negativ, s kterými se ve svém profesním životě setkávali. Snaží se zachytit, zda byla hrdost na podnik pro sledovanou skupinu narátorů pouze oficiální proklamací či skutečným vnitřním pocitem.

6.2.1. „Minerva, sociální jistota“: výběr budoucího zaměstnání

V českém prostředí je fenomén sociálních jistot a zejména pocit jistoty zaměstnání hluboce zakořeněn, stejně tak jako sklony k rovnostářství. Na Boskovicku byl v historii tento fakt umocněn průmyslovým charakterem regionu a tedy početným dělnictvem, na které nejhůře dopadla hospodářská krize 30. let. Zážitek druhé světové války a osvobození Boskovic Rudou armádou vedl velkou část obyvatelstva k sympatizování s nastupujícím sociálním projektem. Což lze konečně považovat za celostátní jev. „*Po těchto bolestných zkušenostech obyvatelstvo očekávalo jistotu zaměstnání, výdělků a spravedlivého rozdělování příjmů i majetku.*“⁷¹. Tyto události měly bezprostřední vliv na rodiče narátorů a tím zprostředkovaně i na ně samotné. Výrazněji se tento vliv projevuje u starší generace narátorů, kteří mohou porovnávat dále do minulosti. Takto na svoje rodinné zázemí vzpomíná Josef Šafář: „*Tak já jsem v podstatě pocházel z rodiny, kde tatínek byl živnostník, ale v podstatě byl proletář. A rodina celá, protože tatínek pocházel asi ze sedmi sourozenců, takže to byla prostá jako taková dělnická rodina. Všichni byli jako dělníky. A tam, tam to bylo tak, že my jsme prakticky nastoupili..* (myslí do KSČ, pozn. autora) *Jako mladí lidé jsme v tom neviděli žádné takové nějaké ideologické problém. My jsme prostě věřili tomu, že to co se dělá, že je správné.*“⁷²

Potřeba sociální jistoty se ale stala jaksi „dědičnou“ i u mladší „normalizační“ generace – z rozhovorů se zdá, že ji začali (s jistou mírou nadsázky) považovat za své nezadatelné právo, které jim bylo po revoluci v roce 1989 odebráno.

Narátoři potvrzují, že jistota zaměstnání stála vysoko na žebříčku jejich hodnot a posuzují jí jako jednu z velkých výhod předlistopadového režimu. Stejný postoj v tomto zauímají jak příslušníci dělnických profesí, tak příslušníci inteligence. Zdá se, že tato „výhoda“ vyvažovala některé nevýhody, které tento systém přinášel. Na toto téma hovoří například Ing. František Hrdá, když mluví o dnešních možnostech jeho dětí: „*Z mého pohledu jako mají víc té nejistoty, ale jim je to úplně jedno, nebo aspoň si myslím, že jim je to úplně jedno. Že oni nějakou jistotu vůbec žádnou nepotřebují. Jako to, co jako my jsme brali jako takový přínos, že jo, že každý jako má nárok na tu práci, jako že musí dělat, že jako zapadne, takže si myslím, že oni to tak vůbec jako neberou.*“⁷³ (V této souvislosti se nabízí otázka, zda tato tolik vyžadovaná

---

⁷¹ Kalinová Lenka: *Sociální vývoj Československa 1969 – 1989*. Praha, ÚSD AV ČR, 1998 (str. 10)

⁷² Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

⁷³ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 1.6. 2008

„jistota“ nebyla v lidech spíše jen potlačovaným vlastním sebevědomím, které ovšem režim nemohl k ničemu potřebovat.)

Fenomén jistoty zaměstnání ilustruje i další vzpomínka Ing. Hrdy. V roce 1985 strávil několik měsíců na služebním pobytu v Itálii jako konstruktér. Měl tedy dostatek času vyměnit si informace s místními dělníky: *„Oni to jako furt nemohli pochopit, jak je to možný, že u nás všeci dělají, jako všichni mají práci. A kdo nemá práci, tak jde do lochu, že?(...) záviděli nám, protože oni říkali: „Jako my se každý ráno jako probouzíme a teď nevíme, co s náma bude, že, a teďka jestli ještě budeme zaměstnání a jestli nebudeme zaměstnání a jestli jako ty školy pro ty děcka budeme platit a nebudeme.“ A to jsme tenkrát jako vůbec nechápal, o čem je řeč, že? A tak jsme to měli, taková nějaká ta stabilita, člověk v té fabrice věděl, že když neudělá nějakéj jako průser, takže vlastně tam nějak jako bude žít bez nějakých stresů velkých“.*⁷⁴

Minerva byla a do současnosti je nejvýznamnějším podnikem ve městě a jedním z nejvýznamnějších v regionu. (Vždyť v 70. a 80. letech zaměstnávala průměrně 2500 lidí -pro desetitisícové město jistě nezanedbatelné číslo.) Pro většinu narátorů tedy byla Minerva jasná volba. To podporoval i fakt, že Minerva měla (a dodnes má) vlastní střední odborné učiliště, které bylo jakousi „líhni“ budoucích zaměstnanců a tato možnost se tak sama nabízela. To potvrzuje Josef Šafář, který byl v 60. letech vedoucím oddělení odborné výchovy v Minervě, pod které učiliště spadalo: *Měli jsme soustružníky, frézaře, zámečníky, mechaniky oděvních strojů a to v tom období toho největšího rozvoje jsme měli v jednom ročníku až sto učňů! A prostě tito učni, všichni, kteří se vyučili, tak našli v té fabrice uplatnění.*⁷⁵

Další předností Minervy bylo, že nabízela poměrně bohatý program vzdělávání při zaměstnání, zejména v 60. letech. V rámci tohoto programu Minerva spolupracovala s různými školami, včetně školy jazykové. Byla zde možnost kurzů rekvalifikačních pro nevyučené pracovníky, ale i možnost kurzů nástavbových pro vyučené. Na toto období vzpomíná opět Josef Šafář, který měl veškerou odborně-vzdělávací činnost v podniku na starost a sám této možnosti využil: *„To šlo celostátně, že se doporučovalo, aby všichni ti lidi mladí lidé měli úplné středoškolské vzdělání. Tak my jsme třeba dělali ty střední školy pro pracující, kde prostě ti učni, když se vyučili, tak potom dělali nástavbu, to jsme dělali právě ve spolupráci s tou střední všeobecně vzdělávací školou. A voni se vyučili tři roky a pak potom studovali*

---

⁷⁴ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 4.5. 2008

⁷⁵ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

dva roky a tam byla určitá návaznost těch osnov a byli prakticky vyučení a měli maturitu ještě, jo? Takže to se plnilo to heslo teda, jo, já vím, že to byla taková kampaň, ale mělo to něco do sebe prostě.“⁷⁶

Většina narátorů, a zvláště patrné je to u příslušníků dělnických profesí, zpravidla ani nepřemýšleli o jiné alternativě své budoucí existence: *Tehdá nebyla možnost tak nějak studovat. Vesměs každé se šel učit na zámečníka a na frézaře a tady to bylo daný oblastí, že jo. Minerva potřebovala hodně jako ty profese (...) u nás doma se tak nějak o tým nepřemýšlelo, u mě to prostě vzniklo tak, že, jak jsem říkal, že my jsme jako rodina dost drželi pohromadě jako. Tak prostě přijel strejda, jo, a řekl: „Ty už budeš teďka končit školu, že? Kam jdeš jako do školy?“ A já říkám: „Já ještě nevím, ještě nésu rozhodlej.“ „Pudeš se učit ke mně. K nám.“ (myšleno do Minervy, pozn. autora) *No tak jsem prostě šel a bylo to rozhodnutý. Naši měli po starosti. Já jsem o tým už taky nepřemýšlel.*“⁷⁷*

Jedinou výjimkou, co se týče dělníků, je Jan Eksler, který měl ambice studovat gymnázium (tehdy střední vzdělávací škola), ovšem zároveň jako jediný z narátorů pro studium neměl kádrové předpoklady⁷⁸ : *„Problémy jsem neměl žádný, jako prospěchový určitě ne, z chování ani taky žádný ne, ale problémy potom nastaly, když jsme chtěli třeba na střední školy, tak už tady ředitel školy, to byl zapálenej komunista z tej základny, tak nedal mi doporučení. Chtěl jsem na gymnázium, s doporučením se tam dostali s daleko horším prospěchem. Tak jsem se vyučil v Minervě teda, jo? Vyučil jsem se a od toho vyučení prakticky až do té doby, než jsem teď šel do toho předčasného důchodu, tak jsem tam dělal těch 40 let.*“⁷⁹

Kádrový profil shodou okolností do Minervy „přivedl“ i Jiřího Bušinu, který se snažil po vystudování Průmyslové školy elektrotechnické v Brně vybudovat svou kariéru v armádě.⁸⁰ O vlivu kádrového profilu na profesní dráhu, ale spíše z „druhé strany barikády“, mluví i Ing. Hrda: *„Měl jsem tu výhodu zase, to byla taková ta doba trochu, kde se hledělo taky na ty kádrové předpoklady. Protože já jsem se už na vysoké*

---

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 12.4.2008

⁷⁸ Dědeček vlastnil továrnu na výrobu stavebního kování a otec byl pro nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy v roce 1969 vyloučen ze strany.

⁷⁹ Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

⁸⁰ Jiří Bušina byl členem KSČ a pocházel z dělnického prostředí, nicméně jeho strýc byl a za války leteckým navigátorem v Anglii a po roce 1948 emigroval z Československa. Tento fakt byl prý překážkou narátorova kariérního postupu v armádě. Dalším důvodem pro opuštění armády bylo nevyhovění žádosti o přidělení bytu v místě služby ve chvíli, kdy byl pan Bušina již ženatý. Vrátil se proto do Boskovic a nastoupil do Minervy.

škole dostal do komunistické strany. A tam to bylo celkem takový jako normální, že každý, kdo se snažil někde něco jako prosazovat, tak do té strany jako vstupoval, jo? Takže nebylo to nijak lámaný jako přes koleno, ale měl jsem už tehdy jako předpoklady a tenkrát se na to tak dost hledělo, jako na ten dělnický původ a na všechny tady tyto věci. Takže z toho kádrovýho hlediska, dá se říct, jsem neměl v té fabrice vůbec žádný problémy (...) Už když jsem nastoupil do fabriky, tak už jsem vlastně byl ve straně, takže vůbec jsem o tom nějak moc nepřemýšlel, ale viděl jsem, že když se budu snažit, že tam není nic, co by mě mohlo někde v tom postupu brzdit. ⁸¹

Prozaickým ale důležitým motivem pro nástup do Minervy byla i její blízkost a dopravní dostupnost. *No to nejenom já, ale spósta lidí říká - kdyby jsme tady vydrželi do důchodu (...) Protože jak jsme říkali na začátku, Minerva třeba kvůli těm silným odborům a prostě tak, si tam i tak slušně vydělá, v pohodě, je to tady jako blízko to, já přendu nádraží a su v práci, nemusim nikde dojíždět...* ⁸²

Všichni narátoři se shodli na tom, že nikdy nepřemýšleli o změně zaměstnání. Samozřejmě každý z nich se za několik desetiletí, kdy v podniku pracoval, potýkal s různými negativními aspekty své práce či mezilidských vztahů, zdá se však, že i v tomto případě pozitiva převážila.

Sociální politika státu na vzdory do očí bijící neefektivnosti si u běžného občana lehce získávala sympatie. Podniky mohly poskytovat různé sociální služby, protože si nemusely na mzdy vydělávat. ⁸³ Skrze tyto sociální jistoty držel stát občany „na uzdě“ a podnik je k sobě připoutával pevným poutem. Ovšem toto směřování ekonomické a sociální sféry, kdy vstupy do podniků značně převyšovaly výstupy, muselo nutně vést k ekonomické stagnaci a tedy i ke zhoršování životní úrovně obyvatelstva. Zdá se ale, že tuto skutečnost narátoři příliš nereflektovali, i když dílčích nedostatků si byli vědomi.

---

⁸¹ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 4.5. 2008

⁸² Rozhovor se Zdeňkem Přibylem, Boskovice, 12.4. 2008

⁸³ Kalinová, Lenka: *Sociální vývoj Československa 1969 – 1989*. Praha, ÚSD AV ČR, 1998 (str. 54)

6.2.2. „Minerva, základ rodiny“: řešení otázky bydlení

Otázka bydlení je bezesporu klíčová pro každého, v každé době. Období tzv. normalizace mělo i v této oblasti svá specifika. 70. a 80. léta se nesla v duchu hromadné bytové výstavby. Fenomémem doby se stal panel, který umožňoval rychlý růst nových bytů. Ztráta soukromí v „králíkárnách“ (jak bývají panelové domy lidově často označovány), byla vykoupena vyšším komfortem sociálních zařízení, centrálního vytápění a podobně.

Socialistická bytová politika byla založena na zásadě, že rostoucí náklady na bytovou výstavbu a údržbu bytového fondu by neměly přecházet do nájemného⁸⁴. Tento velkorysý plán však vedl k nevyhnutelnému – náklady na bytovou výstavbu a údržbu bytového fondu byly vysoké a nemohly být v požadovaném rozsahu financovány ze státního rozpočtu. Část těchto nákladů tedy převzaly podniky a postupně i obyvatelstvo jakožto účastníci družstevní bytové výstavby. Toto spolufinancování bylo uskutečňováno různým způsobem, například jednorázovým vkladem či takzvaně svépomocí, kdy se občané na výstavbě účastnili vlastními fyzickými silami. Lenka Kalinová v této souvislosti poukazuje na fakt, že náklady na bydlení v družstevních bytech byly nejméně dvojnásobně vyšší než nájemné ve státních bytech, tím pádem docházelo k zadlužování občanů využívajících družstevní výstavbu.⁸⁵

Hromadná družstevní výstavba byla v Boskovicích prováděna ve velkém. Městský bytový fond byl malý a zastaralý. Proto byla podporována bytová výstavba individuální, družstevní i státní. Došlo též k sídlištní výstavbě. V roce 1961 měly Boskovice 2237 bytů, v roce 1971 vzrostl počet bytů na 2641, v roce 1983 to už bylo 4460 bytů.⁸⁶

Tomu jak se s problematikou bydlení potýkali lidé v praxi je věnována tato kapitola. Shodou okolností se družstevní výstavby organizované podnikem Minerva účastnilo šest ze sedmi narátorů.⁸⁷

Průkopníkem družstevní bytové výstavby v Boskovicích byl Josef Šafář. V roce 1960 se stal dokonce předsedou stavebního bytového družstva Minerva: „*Tak*

---

⁸⁴ Kalinová Lenka: *K sociálním dějinám Československa v letech 1969 – 1989*. Studie z hospodářských dějin č. 12. Praha, VŠE, 1999. (Str. 62)

⁸⁵ Kalinová Lenka: *Sociální vývoj Československa 1969 – 1989*. Praha, ÚSD AV ČR, 1998 (str. 54)

⁸⁶ Baranok J – Hlava M. – Reibl P. – Štrof A.: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.* Boskovice, Muzeum Boskovicka, 1999. (str. 129)

⁸⁷ Jediný, kdo nemusel bytovou otázku řešit byl Ing. František Hrda. Dodnes bydlí ve Svitávce v rodinném domě, který zdědil po rodičích.

my jsme byli takoví poměrně pokrokoví, tehdy prostě byla ta myšlenka družstevní bytové výstavby. Takže my, s mojí nastávající manželkou, ještě než jsme se vzali, jsme se stali družstevníky a prakticky jsme byli v roce šedesát prvními bytovými družstevníky v Boskovicích. To bylo to stavební bytové družstvo Minerva, které bylo založeno proto, aby prostě umožňovalo výstavbu těch družstevních bytů pro své zaměstnance (...) Museli jsme se k tomu dostat, když jsme chtěli bydlet, tak ta myšlenka se tehdy naskytla, tak jsme se domluvili a prostě do toho šli (...) a my jsme to prostě zabezpečovali jako organizačně s těmi lidmi (družstevníky, pozn. autora), jinak samozřejmě technickou stránku zajišťovaly pozemní stavby (stavby svépomocí byly až pozdější záležitostí, pozn. autora), byly jsme ve spojení s bankou, která zase zabezpečovala to financování, aby to všechno jako bylo v pořádku, no a potom byl orgán, ten Svaz bytových družstev na kraji, který zas po té stránce svazové tady tuto činnost řídil (...) takto jsme si pořídili bydlení, že prakticky od počátku jsme měli kde bydlet, kde jsme měli rodinu, měli jsme děti tady, takže jsme měli dobré podmínky pro svůj život.“⁸⁸

Josef Šafář možnost družstevní výstavby hodnotí jednoznačně jako pozitivní záležitost: „*Takže jsem byl předsedou toho družstva a tehdy ty podmínky byly prostě pro ty lidi velmi dobré. To byly úžasné podmínky, protože jednak tam ty byty, to bylo všechno ty materiály, to bylo daleko lacinější než samozřejmě je to dneska, ale bylo tam ještě to, že podnik šel jako tak nějak tomu vstříc a těm svým zaměstnancům pomáhal. Takže my například jsme dostali od podniku bezúročnou půjčku, abychom mohli prostě třeba zaplatit ten členský podíl, abychom vůbec mohli v tom družstvu začít a ten byt si mohli pořídít.“⁸⁹*

V této souvislosti mě zajímal další důležitý aspekt problematiky bydlení - kritéria přidělování bytů. Jelikož Josef Šafář byl prakticky po celá 60. léta předsedou družstva, měl možnost porovnat, jak se situace změnila v normalizačních letech. Hlavní rozdíly spatřuje v tom, jak se družstvo v 70. letech byrokratizovalo: „*To všechno mělo svůj vývoj, takže pak ta malá družstva byla sloučena a vzniklo tady potom jedno velké družstvo občanů a pak to splynulo všechno do toho Stavebního bytového družstva Radost (...) ale my když jsme to začínali, tak jsme byli jenom normální čestní funkcionáři. My jsme za to neměli vůbec žádné prostě odměny. To byl, to byla úplně amatérská, nezištná, prakticky činnost (...) to celkové družstvo Radost,*

---

⁸⁸ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

⁸⁹ Tamtéž.

*kde prostě už to dostalo to profesionální vedení, tak tam určitě byly i určité nějaké takové jako preference, že to byl třeba nějaký funkcionář a byl přednostně zařazen. K tomu mohlo dojít určitě. Ale pokud jsem byl já předseda družstva nebo byl jsem v tom představenstvu družstva Minervy, tak jsme se s tím neseťkali (...)v tom našem družství absolutně tady nějaký takový preference nebyly. M jsme to řešili normálně tady naprosto přátelsky, bez nějakých protekcí. Ale, říkám, potom se to stalo to družstvo prakticky aparátem, nebo velkým kolosem, kde bylo profesionální vedení a samozřejmě, že byla i bytová komise, která se zabývala tady tímhle pořadníkem, že.*⁹⁰

Dokud se jednalo o víceméně amatérskou práci, které se věnoval s ostatními družstevníky, rozhodovali o přidělování bytů sami na základě pořadníku, kde hlavním kritériem bylo to kdy člověk do družstva vstoupil. Stranická příslušnost podle slov Josefa Šafáře nehrála roli: „*Tak to právě se vymykalo tady těm bytovým komisím, to jsme vlastně řídili my, to představenstvo toho družstva. Když my jsme byli jako družstvo, tak my jsme si pořadník dělali jako sami. To už nám do toho žádná komise... ty pořadníky, to se všechno opustilo a řešilo se to podle toho, jak se kdo přihlásil, v termínu, tak byl v podstatě uspokojen.*“⁹¹

Mladší narátoři, kteří bydlení sháněli v 70. letech se již setkali s novou praxí. Manželé Ekslerovi kvůli přidělení bytu v roce 1973 vstoupili oba do KSČ, protože jejich žádost se dlouho protahovala: „*To bylo tak, protože my jsme teda neměli kde bydlet, my jsme bydleli u manželovejch rodičů, že. A tam jsme měli jednu místnost, no a tak, abychom dostali byt, tak my jsme museli (vstoupit do KSČ, pozn. autora), tak napřed teda manžel, že. No pak teda i já jsem teda tam. Oni to tak jako na rovinu jako řekli tehdy, že jako by to, kdybychom to, tak že to pomůže.*“⁹²

Jan Eksler k tomu dodává: „*A pak nakonec přišli za mnou, jestli bych nechtěl vstoupit do strany. A říkali mně, víš, soudruhu, podívej se, je to tak a tak, jseš mladej, perspektivní, máš tady třikrát žádost o byt. Zkus to, zkus nás podpořit, pojď! Tak já aj moje žena nakonec, nás přemluvili, tak jsme to podepsali. Zas jsme byli teda nekomunisti, ale u komunistů a měli čárky(...)*Nešel jsem tam kvůli tomu, abych získal funkce a šel do politiky, ale čistě opravdu kvůli bytu. Řeknu to tak, jak to je. Ať se na mě dívá kdo chce, jak chce. Myslím si, že do dneška bych ten byt neměl.“⁹³

---

⁹⁰ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 31.5.2008

⁹¹ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

⁹² Rozhovor s Alenou Ekslerovou, Boskovice, 3.12.2006

⁹³ Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

Květoslava Axmanová, která bydlení sháněla zhruba ve stejné době mluví o tom, že do strany kvůli bytu musel bezpodmínečně vstoupit její manžel a na ní prý už žádný nátlak vyvíjen nebyl. *To byla jasná podmínka. Manžel se tomu bránil, ale bohužel, když jsme ten byt chtěli, tak tam musel vstoupit. No snažili se (aby vstoupila i ona, pozn. autora.), ale já jsem řekla, že teda ne, ale když potom tam vstoupil manžel, tak asi jim to stačilo, tak aspoň jeden aby tam byl.*“⁹⁴

Bratr paní Axmanové, Zdeněk Příbyl, byt sháněl až začátkem 80. let. Byl mu přidělen i bez podmínky vstupu do strany, nicméně úplně bez potíží přidělení také neproběhlo. Domnívá se, že kdyby byl ve straně, tak by se k bytu dostal možná dříve. Navíc jeho „nečlenství“ bylo možná vykompenzováno také tím, že byt stavěl svépomocí: „... to lidi prostě dostali ve fabrice, podepsalo se na deset let, že bude ve fabrice pracovat a dostal byt(...) Každé tam musel odpracovat určitou část hodin, složit nějakou částku, na kterou mu podnik půjčil peníze aj jo..že třeba my jsme na tohle museli složit dvacet tisíc, když jsem brával tři tisíce, no tak to bylo řečně sedm měsíčních výplat, jo..Takže jsem sem vlastně chodil s pilou, pořezaly se stromy, kopaly se základy, betonovalo se, pak teda voni přijeli, postavili ty panely že, to bych jako kecal jo, to se postavily panely, no a pak zase si musel natahat omítky, vyzdit jádro..“⁹⁵

Krom diskutovaného členství v KSČ, narátoři shodně uvádějí tuto zásadní podmínku přidělení podnikového bytu – museli se písemně zavázat, že v podniku setrvají deset let od podepsání smlouvy. I toto byl tedy prostředek, jak si k sobe podnik připoutával zaměstnance, nicméně narátoři v této podmínce nevidí zásadní problém. Naopak v podniku Minerva spatřují nositele hesla „Rodina, základ státu“, jak se vyjádřil jeden z narátorů.

Nikdo z narátorů nereflektoval shora uvedený argument, že družstevní bydlení bylo mnohem dražší, než bydlení státní. Naopak vyzdvihují možnost levných státních i podnikových půjček, zvláště pak oproti dnešní situaci, kdy by si bydlení podle jejich názoru nemohli dovolit: *Měli jsme třeba ají na ten byt, že, tenkrát jsme ho koupili ten čtyřpokojový, jsme za něj dali 36 tisíc. Tak 16, 18 tisíc jsme měli od Minervy pučený a 18 tisíc jsme měli ze spořitelny. A ty úroky teda byly, byly teda taky, no ale dá se to tak*

---

⁹⁴ Rozhovor s Květoslavou Axmanovou, Boskovice, 1.6. 2008

⁹⁵ Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 12.4.2008

říct, že třeba na 10 tisíc byla tisícovka, asi tak to tak vycházelo. No a dneska když si pučíte, tak..“⁹⁶

Obecně podnikovou družstevní výstavbu oceňují. Všichni mladší narátoři vstoupili do manželství ještě v době, kdy vlastní bydlení neměli. Dá se říci, že případný vstup do strany byl pro ně menší zátěží, než zůstat bydlet u rodičů. Tomu, jak ideologie v životě narátorů hrála v období tzv. normalizace malou roli je věnována jiná kapitola této práce, nicméně i problematika bydlení tento stav věci dobře ilustruje. Pro režim i občany to byl v podstatě dobrý obchod, formalita, která ideově nic neznamenala – režim měl své straníky a občané měli své byty.

6.2.3. „S Minervou na rekreaci“: možnosti cestování

Odměny za práci v socialistickém systému tvořily pouze jednu část příjmů. Významnou složkou byly sociální příjmy, různé peněžité dávky ve formě příplatků, bezplatné služby apod. Na podniky tak přecházelo plnění sociálních kritérií v podobě nejrůznějších služeb – jednou z nich byly i podnikové rekreace. Různé ekonomické a sociologické teorie poukazují na to, že směšování ekonomické a sociální funkce mzdy přispívá k jejímu destimulujícímu vlivu na pracovní výkonnost.

V organizaci nejrůznějších rekreačních akcí, ať už v tuzemsku nebo v zahraničí, se Minerva ukazuje jako nesmírně aktivní. Nešlo jenom o celostátní rekreace ROH. S Minervou se pravidelně jezdilo do Maďarska, Bulharska, do bývalé Jugoslávie, Polska, NDR: *„Na rodinný dovolený hodně jsme jezdili právě od Minervy, využívali jsme, co měla tenkrát ta fabrika ty odborářské rekreace, že. Bylo to za pár peněz. Tak jsme jezdili s tou Minervou přes to léto, když byly holky malé, no. Tak jsme vyráželi. Vyráželi jsme, byli jsme v Polsku na dovolené, v Německu, já nevím, všude tady, Bulharsko a Maďarsko. V Maďarsku víckrát. Do dneška na to holky vzpomínají. V Jugoslávii bévalé tehdy ještě, že.“⁹⁷*

Takto na rodinné dovolené vzpomíná Zdeněk Přibyl, který i dnes poměrně pravidelně cestuje do zahraničí, takže má možnost srovnání: *„Minerva jezdila, což je známý, k Balatonu, každé rok se tam jezdilo, takže my jsme tam každé rok byli u Balatonu, což byla nádhera úplná a s děckama všichni a jako i z té malé véplaty, nebo*

---

⁹⁶ Rozhovor s Květoslavou Axmanovou, Boskovice, 1.6. 2008

⁹⁷ Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

z té průměrné véplaty, co byla kdysi, krásná dovolená jsme měli. A děcka na to dotědka vzpomínají. Já jsem tam byl aspoň osumkrát u toho Balatonu.“⁹⁸

Podnik vlastnil několik rekreačních objektů – podnikovou chatu u rybníka Suchý, horskou chatu v Malé Morávce v Jeseníkách (tyto objekty musel po období krize po roce 1990 odprodat), také disponoval obytnými přívěsy, které podle potřeby stěhoval. Byly pořádány výměnné rekreace spřátelených podniků. Josef Šafář byl dokonce zakladatelem turistického kroužku, který dodnes při Minervě funguje: „*Já jsem právě začal tady s těmi turistickými zájezdy v zimě na lyže, na hory, na sjezd, a v létě na turistiku, že. Takže jsme každý měsíc nejméně nebo prakticky každý měsíc v té hlavní sezóně od toho května nebo od dubna až prakticky do toho října jsme každý měsíc dělali turistický zájezd do všech..., na všechny tedy na naše hory. (...) takže to byla krásná věc a tehdy prostě byla ta výhoda, že to bylo jako při odborech, jo, a odbory, odbory to podporovaly a prakticky nám to dotovaly, že pro ty zaměstnance to bylo poměrně přijatelné“.⁹⁹*

Téměř všichni narátoři se o podnikových rekreacích zmiňovali, když hovořili o svém volném čase. Z jejich vyprávění plyne, že život s Minervou nekončil odchodem z areálu po pracovní době. Společné výjezdy vnímali též jako možnost setkat se s přáteli: „*Kolektiv byl dobrý, jezdili jsme hodně na zájezdy, slavili jsme, , na Suchým Minerva měla chatu. Tak tam jsme vždycky jednou ročně celá dílna odjeli. Od rána, nachystali jsme si tam nějaký to jídlo, vždycky nás ráno pár bylo vyslaných, my jsme museli nachystat to občerstvení. Třeba jsme dělali řízky, bramborové salát. No a tak jsme tam slavili třeba kolegu jako třeba narozeniny a takový.“¹⁰⁰*

Možnosti podnikové rekreace narátoři hodnotí jako jednu z hlavních výhod práce v podniku. I tímto způsobem podnik prorůstal do privátní sféry života. Nakolik zrovna tato složka sociálního příjmu negativně či pozitivně ovlivňovala pracovní výkony, těžko posoudit. Faktem je, že Minerva se tuto tradici snaží zachovat i v dnešní kapitalistické éře a tato snaha je zaměstnanci kvitována s povděkem, přestože dnešní možnosti soukromého cestování, alespoň z hlediska otevřenosti hranic, jsou nesrovnatelně větší. Na podnikové dovolené stále jezdí současní i bývalí zaměstnanci podniku, kterým je zpravidla nabízeno členství v odborech Minervy, přestože jsou již v důchodu.

---

⁹⁸ Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 12.4.2008

⁹⁹ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

¹⁰⁰ Rozhovor s Květoslavou Axmanovou, Boskovice, 1.6. 2008

Někteří narátoři se rekreací účastnili méně jiní více. Zajímavé ale je, že soukromou zahraniční cestu v 70. a 80. letech nepodnikl nikdo z narátorů. Omezení byla různá a ještě se násobila pokud šlo o cestování do západních zemí:

politická omezení– jako například v případě Jiřího Bušiny¹⁰¹: „*Tak to víte, že tam podmínka byla, že tam, prostě komu chtěli, tak dali (myslí devizový příslib, pozn. autora). A že většinou to musela potvrdit ta základní organizace a nebo i celozávodní výbor, takže tam byly určitý omezení (...). dneska to závidím. Já vždycky říkám, že když jsem mohl, tak jsem nesměl jet ven, nikam, jo? Málem mě sebrali jako pas, abych vůbec se někam dostal. A teď když můžu, tak nemůžu. Jo? Už ze zdravotních důvodů.*“¹⁰²

K politickým omezením by se dala připočíst i nechuť narátorů podstupovat martýrium žádání o devizový příslib. Takto například reagoval Zdeněk Příbyl na otázku, zda se chtěl podívat do některé ze západních zemí: „... *my jsme jeli do Maďarska a tam už svým způsobem takové malé Západ byl nějaké, že jo, tam už měli Coca Coly, že, ve velkém. Tady to prostě bylo ještě pořád v malinkejch skleničkách nebo sem tam v některejch obchodech. Tam už to bylo běžně v samoškách. Už tam byl ten život. V Polsku aji byl takovej volnějši, všude, takže člověk na tu dovolenou jel a já nevím, tak to ani jaksi nepřipadlo, protože handrkovat se, že jednou za tři roky mě někam pustijó do zahraničí a bůhví co možnýho a žádat si o devizové příslib a o todleto, tak člověk tak jaksi, prostě si to bral jako, to je pro mě pasé, to jako nemá cenu nějak. A s děckama kam jako? To by bylo moc náročný finančně na ten Západ.*“

finanční omezení - tyto důvody uváděli narátoři poměrně často a to jak ve vztahu k době před revolucí 1989, tak i po ní. Jeden z narátorů například mluví o tom, že devizový příslib by snad i dostal, ale na výjezd na Západ nebylo dostatek peněz a v tomto ohledu se pro něj nic nezměnilo ani dnes. Jeho situace je spíše ještě horší, protože momentálně nemá finance ani cesty do zemí, kam se za bývalého režimu podíval poměrně často. : „*Další změna je v tom, že se teda otevřely ty hranice do toho světa, což mně zas osobně nepřineslo nic, protože od toho roku 1990 nebo 1989 jsem nikde venku nebyl, jenom na Slovensku. No, je to víceméně kvůli financím, protože opravdu člověkově nezbyvá těch peněz. Takže jedině to nás omezuje, ty finance, jináč*

---

¹⁰¹ Jiří Bušina byl vyloučen z KSČ po roce 1968 jakožto jeden z představitelů „pravického oportunismu“ v Boskovicích. Dostal se na seznam nepohodlných osob.

¹⁰² Rozhovor s Jiřím Bušinou, Boskovice 11.4.2008

takhle bysme jeli klidně zas, že někam se podívat. Život utíká pomalu a člověk nikde nebyl. ¹⁰³

nedostatek času - například Josef Šafář byl doslova zavalen různými funkcionářskými povinnostmi a jinými aktivitami, takže na cestování do zahraničí mu prý nezbýval čas. Alespoň se tedy aktivně účastnil turistických zájezdů po republice.

nezájem - někteří narátoři neměli zájem o cestování do zahraničí vůbec. Je třeba podotknout, že například u Ing. Hrdy to bylo dáno tím, že ve své profesi měl možnosti cestování na tu dobu velmi široké, nicméně volný čas raději trávil doma: „*No nevím, jako nikdy jsem nezkoušel tenkrát soukromě vycestovat někde na nějakou ten devizovej příslib. Něco takového jsem jako nikdy nezkoušel, takže to nevím, jak by to jako prošlo nebo to. A jinak jako to cestování spíš s těma děckama vždycky bylo jako tady po Česku (...)*Nemám rád hodně lidí, nemám rád davy, nemám rád úřady. *Takže takový nějaký ten chaos, cestování si užiju jako v práci. To znamená jako když su doma, tak chcu mět spíš takový klid. A někde jako nemám nějakou ambici jezdit na dovolený někam.* ¹⁰⁴

Tato omezení jsou pro narátory v podstatě platná i dnes, tedy krom omezení politických, místo kterých, dá se říci, přibyla omezení zdravotní. Na závěr bych dodala, že problematika možnosti či nemožnosti cestování nebyla pro narátory v jejich životě stěžejní. O podnikových rekreacích hovořili veskrze v pozitivním kontextu, jako o věci, která jim zpestřoval volný čas.

6.2.4. Za čest tovární značky“: sounáležitost s podnikem

V této kapitole jsem se zaměřila na to, jak narátoři interpretují svůj vztah k podniku Minerva - co pro ně tato značka znamenala. Zda lze hovořit o určité hrdosti na podnik či nikoli. S těmito otázkami podle mého názoru souvisí i to, jak vnímali pozitiva a negativa své práce, ať už to pro ně znamenalo ryze odborné profesní záležitosti, mezilidské vztahy na pracovišti, přístup podniku ke svým zaměstnancům či finanční ohodnocení. Zajímalo mne, zda se narátoři domnívají, že jejich podnik byl a je v něčem výjimečný a pokud ano, tak v čem.

I v otázce hrdosti či sounáležitosti s podnikem se ukázaly jisté generační rozdíly. U starších narátorů (Jiřího Bušiny a Josefa Šafáře), kteří do Minervy

---

¹⁰³ Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

¹⁰⁴ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 1.6. 2008

nastupovali již v 50. letech, se zdá být pocit hrdosti na podnik silnější a niternější. To může být dáno prostým faktem, že v podniku strávili delší dobu, ale také tím, že jejich vztah k práci a k budování něčeho, co bylo kolektivní, v nich byl více zakořeněn díky jejich víře v některé ideje socialismu. Jejich vztah k podniku nebyl podle jejich slov narušen ani ve světle událostí následujících po roce 1968, kdy byly oba vyloučeni z KSČ a byli nuceni odejít z pozic vedoucích oddělení bez naděje na další kariérní postup. Že jim ani po tomto otřesu nezačal být podnik lhostejný svědčí i to, že se dodnes o dění v Minervě zajímají a účastní se společných akcí s bývalými zaměstnanci, přestože by svůj čas mohli věnovat jiným aktivitám.

Takto svůj vztah k podniku popisuje Jiří Bušina: „*Dokonce v 67. za mnou přišli, abych šel dělat starostu. Já říkám: „Kamaráde, tudle. Já budu dělat funkce jako neplacený někde, ale svý zaměstnání si budu držet.“ Neměl jsem žádný ambice a mohl bych bejval, třeba kdybych řekl jo, tak bez problémů by to prošlo. Ale já si zas říkám - ševče, drž se svýho kopyta. Já jsem měl svý zaměstnání ve fabrice, mě ta práce tam bavila. A proč bych se cpal někam, kde je to takový všecho pofidérní (...) To se nezměnilo, tu sounáležitost jsem cítil a cítím dodneška (...)Vždyť tam, dodneška chodím, dodneška dělám v redakční radě (časopisu Minerva, pozn. autora), nebo v komisi důchodců. A velmi rád tam teda jako jdu. Samozřejmě už do provozu, už tak se nedostanu, že? To už jako musí člověk chápat ty předpisy, který existujou. No ale s těma lidma se scházím pořád dál, s těma staršíma (...)vždycky jsem říkal, prostě fabrika je k tomu, aby dala lidem obživu. A musí se taky člověk podle toho chovat. Tak aby když dostanu zaplaceno, musím za to odvést práci, to se nedá pištět. A ta práce mě bavila. Baví mě práce také pro tu společnost a proto dodneška se snažím stále něco teda dělat.“¹⁰⁵*

Snad nejsilnější pocit hrdosti na podnik jsem zaznamenala u Josefa Šafáře: „*Já jsem vždycky prostě byl na to hrdý, že jsu Minervák a my jsme takto i to nesli. Za čest tovární značky - to bylo takové naše, takové krédo. To bylo velké krédo, které jsme chtěli prostě vštěpovat i tě mladým lidem, třeba těm učňům, aby pro všechny pracovníky, byla pro ně čest pracovat pro to, aby teda ta značka Minerva něco znamenala nejen u nás, ale i ve světě. Takže i před tím rokem 89 jsem se cítil jako Minervákem a bylo pro mě radostí pro tu Minervu pracovat. A i když po tom roce 68. jsem prostě musel dělat něco jiného (přešel do oddělení řízení výroby na funkci*

---

¹⁰⁵ Rozhovor z Jiřím Bušinou, Boskovice, 31.5. 2008

plánovače, pozn. autora), *tak pořád jsem t en názor nezměnil, že jsem pořád cítil jako tu sounáležitost s tím podnikem a měl jsem radost, pokud se tomu podniku dařilo, protože tam člověk prakticky celý život pracoval a viděl v tom nakonec budoucnost nejen pro sebe, ale pro celé tady to okolí.*¹⁰⁶

U některých mladších narátorů se podle mého názoru v této oblasti projevuje poněkud větší lhostejnost než u starší generace. Tím nemá být řečeno, že svou práci nedělali rádi, ale nebyl zde už tak silný pocit sounáležitosti. Ještě více je to patrné u příslušníků dělnických profesí. Možná to bylo zapříčiněno větší stereotypností jejich práce, která i přes inovaci technologických postupů byla vlastně po celá léta, kdy jí vykonávali, stejná. Proto když nemohli najít uspokojení v práci samé, mohli ho například najít v tom, jak za tuto práci byli ohodnoceni. Jak vnímali narátoři svoje ohodnocení za práci je kapitola sama pro sebe, ale povšechně lze říci, že příslušníci dělnických profesí byli se svým ohodnocením víceméně spokojeni. Tento pocit mohl vykompenzovat stereotypnost jejich práce. Stejně tak důležité pro ně byly i jiné výhody, které podnik poskytoval.

Ostatní narátoři, vykonávající většinou technicko-hospodářské funkce, svůj plat nepovažovali za adekvátní. U nich však bylo toto nedostatečné ohodnocení naopak vykompenzováno tvůrčí činností, která byla více prací pro podnik než prací pro peníze. Tento aspekt zdůrazňuje například Ing. Hrda, který se považuje za praktického člověka a v práci mu vadilo nejvíce to, když ji nemohl provádět efektivně: *„Tak těšilo mě vždycky to, že ta práce nebyla žádná nějaká stereotypní, ať už to bylo na jakékoliv pozici. A že to bylo tak trochu všecko technicky zaměřený, že to nebyla taková rutinní administrativní nezáživná práce. (...)A že jsem nikdy neměl tu chuť jako se tam nějak na to vykašlat a jít někam jinam... Peníze pro mě nikdy nebyly jako to rozhodující. Takže jako to nebylo nikdy co řešit.*¹⁰⁷

Mezi narátory se nenajde nikdo, kdo by jednoznačně tvrdil, že pro něj Minerva nic neznamenala. Všichni tak léta v Minervě hodnotí spíše pozitivně. Někteří z mladších narátorů ale uvádějí, že v jejich případě se nedá mluvit přímo o hrdosti na podnik. Takto otázku, zda cítil hrdost, okomentoval Jan Eksler: *„Na práci člověk může být hrdý, když dokáže něco opravdu třeba ve státním nebo světovém měřítku, nebo něco takovýho. Ale takovou spokojenost, to mně přinášel ten sport, osobní uspokojení (má namysli své velké hobby – fotbal). Šel jsem do práce s tím, že*

---

¹⁰⁶ Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 31.5.2008

¹⁰⁷ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 1.6.2008

prakticky, když jsem dneska byl, nemám se za co stydět a já si tu svou práci odvedu dneska taky dobře, ovšem zahouká a padne, protože co si budem vykládat, povolání bylo vždycky povolání. Zakouká, jdu dom a řeším jiný problémy. Čistá hlava. To je výhoda těch dělnickejch profesí. ¹⁰⁸

Všichni hovoří o tom, že je uspokojovalo, když se jim v práci něco povedlo, když viděli výsledky a byly za ně adekvátně ohodnoceni, ovšem v tomto případě jde spíš o dobrý pocit z vlastní vykonané práce, než o pocit sounáležitosti a hrdosti na podnik jako celek.

Hrdost je velmi subjektivní pocit s nejasnými hranicemi. Nicméně silný vztah k podniku, ať už jej nazýváme hrdostí, sounáležitostí nebo pocitem jistoty se projevuje, když narátoři srovnávají s dnešními podmínkami, které poskytují podniky svým zaměstnancům. To, že svůj život mohli spojit s jedním jediným podnikem považují za pozitivní jev. Proto jedna z narátorek o svém propuštění v 90. letech hovoří jako o velké křivdě: *„Ale mě to tak jako dost urazilo, tak já jsem na hodinu odešla. Já jsem si vyřídila ten den všechny věci a už druhé den jsem tam nešla. A tím jsem jako skončila s Minervou. A což mě teda jako aj mrzelo, protože říkám, protože mě ta práce jako bavila, jo. A šla mně a protože jsem si taky vydělávala peníze.* ¹⁰⁹

Na vzniku pocitu sounáležitosti k podniku Minerva se u narátorů podle mého názoru podílí tři důležité faktory. Prvním z nich je faktor tradice značky v Boskovicích – Minerva zde působí od roku 1936 a od této doby je hlavním zaměstnavatelem ve městě.

Druhým faktorem je to, že podnik si z dob socialismu do dneška zachoval to, co narátoři vnímají jako pozitivní – tedy poměrně vstřícný přístup a kvalitní péči o zaměstnance. Nutno poznamenat, že toto je zásluhou tradičně silných odborů a také toho, že podnik v dnešní době ekonomicky prosperuje a nadstandardní péči si může dovolit: *„Minerva ještě je dost, oni jako rádi říkají, ještě jako socialistické nebo komunistické podnik, že tam ještě to jako je takový dost dobrý pro lidi.(...) A Minerva má třeba ještě svým způsobem silný odbory. Jako je to taková zvláštnost, protože tohleto je dost už u nás potlačovaný. Ale Minerva doopravdy má, já bych řekl, že nejsilnější odbory na okrese, že to prostě žádný podnik takový nemá. A je to zase asi o tým, že záleží o té dohodě s těma majitelama podniku, že jo.* ¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

¹⁰⁹ Rozhovor s Alenou Ekslerovou, Boskovice, 3.3. 2007

¹¹⁰ Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 1.6. 2008

V stejném smyslu situaci v Minervě komentuje Ing. Hrda: „*Tady ty sociální výhody jako těch odborů, to si myslím, že se skoro vůbec nezměnily a že ti odboráři skoro jedou v těch stejných intencích jako před třeba 30 rokama, jo?(...) A pak je tady ta objektivní věc, to znamená fabrika šlape, má největší měsíční výdělky jako regionu. Má možná největší zaměstnanecký výhody tady v tom regionu, jo? To znamená, že tam ti lidi nemají zas nějaký takový extrémní důvod jako být nespokojení nějak.*“¹¹¹

„*Já když jsem hodnotil Minervu, nějaký ty její kladný stránky a ty její schopnosti, tak jsem vždycky kladně hodnotil na Minervě ten její inovační potenciál a tu její snahu v podstatě zvládnout cokoli. Ale to bylo, to je jako z té mé stránky takový hodnocení, možná trochu ovlivněný tou mou profesí. Ale zase když spóstu ostatních pracovníků hodnotí ty kladný stránky, nebo čím je tradiční nebo charakteristická ta Minervy, tak vidí spíš jako tu péči o toho pracovníka nebo to silný zázemí té odborové organizace. Jo? Tady takový ty věci, což jako já jsem vždycky považoval úplně za nějaký druhořadý a vůbec jsem si nemyslel, že ti lidi tomu dávají takovej jako význam.*“¹¹²

Třetím faktorem, je to, co jsem se snažila naznačit již v první interpretační kapitole – podnik poskytl narátorům určitou životní jistotu, které si oni osobně vážil a dodnes ji staví vysoko na svém žebříčku hodnot. Narátoři tento aspekt života za socialismu dnes reflektují tím silněji, oč méně jistoty jim přináší dnešní doba.

---

¹¹¹ Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 4.5. 2008

¹¹² Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 1.6. 2008

7. Závěr

V současnosti se období tzv. normalizace stává předmětem nejrůznějších debat a diskuzí, ať už na mediálním či vědeckém poli. Podle mého názoru je velmi správné se tímto obdobím zabývat, neboť se vztahuje k naší bezprostřední minulosti a tím určitým způsobem ovlivňuje i naši přítomnost. Já osobně jsem zastáncem přístupu, že bychom měli znát naši minulost, abychom se z ní do budoucna mohli poučit. Zdá se mi však, že popularnost tématu v poslední době svádí k poněkud černobílému nazírání tohoto období a k nadbytečnému zdůrazňování politických aspektů minulosti oproti jiným stránkám života. Tím ovšem nemá být řečeno, že politická sféra život v „normalizačních“ letech neovlivňovala.

Naopak, v rozhovorech se mnohokrát ukázalo, že charakter bývalého režimu narátory ovlivňoval v mnoha oblastech jejich života a podnik, ve kterém pracovali a ke kterému mají převážně pozitivní vztah, toho byl často nástrojem. Ať už to byl výběr jejich budoucího povolání, který byl v některých případech jasně dán kádrovým profilem. Ať to bylo podmiňování zisku bytu vstupem do KSČ, či podmiňování možnosti jet na rekreaci účastí v prvomájových průvodech. Narátoři se ve svých vyprávěních dotkli snad všech „nešvarů“, které jsou komunistickému režimu přisuzovány – od shánění nedostatkového zboží po plnění podle jejich názoru nesmyslných pracovních úkolů.

Nicméně toto byla pouze jedna stránka života za socialismu. Narátoři stejnou měrou mluví o pozitivěch, která jim tato doba přinášela a často srovnávají s přítomností. Často například s nostalgií vzpomínají na to, že lidé ve městě více společensky žili, více se bavili, více se stýkali, zatímco dnes se uzavírají do soukromí svých domovů.

Většina z narátorů ve svém bilancování dochází k závěru, že se pro ně život po revoluci 1989 zásadně nezměnil, alespoň co se životní úrovně týče. Často jsem slyšela názor typu „za komunistů nebyly možnosti, dnes zase nejsou peníze“. K tomu je nutno poznamenat, že většina z narátorů je dnes již v důchodovém věku, což jistě v posuzování životní úrovně hraje roli, neboť narátoři nejsou výdělečně činní. Při interpretacích rozhovorů je třeba si též uvědomit, že lidská paměť má sklon vzpomínat spíše na pozitivní zážitky, než na negativa a tato tendence je zdá se úměrná tomu, jak se období života za tzv. normalizace vzdaluje. V neposlední řadě je třeba

mít na mysli, že skupina narátorů, která mi svůj životní příběh poskytla, pochází z malého města, kde strávili všichni bez výjimky celý svůj život. Tímto aspektem jsou značně ovlivněny mezilidské vztahy i starosti všedního dne narátorů. Různorodost pohledů je díky zvolené metodě orální historie obohacující a nabízí někdy překvapivé, jindy neortodoxní názory lidí, skutečných aktérů dějinných událostí, přičemž v tomto kontextu nemám na mysli pouze tzv. velké dějiny.

Jak už jsem poznamenávala, možných témat pro interpretaci, které z pořízených třinácti rozhovorů vplynuly, je nesčetně mnoho a v této práci mohl být věnován prostor jen malé části z nich. Nicméně snahou této práce bylo zvolenou mikrosondou zpracovaného tématu proniknout do některých aspektů života v 70. a 80. letech tak, jak jej reflektovala skupina narátorů, „Minerváků“, jak se často sami označují.

Na závěr bych ráda zmínila, jaký přínos měla tato práce pro moji osobu. Sama musím přiznat, že jsem některé aspekty zkoumaného období viděla příliš jednostranně. Neuvědomovala jsem si nakolik jsem já sama názorově ovlivněna svým okolím a tím v jakém prostředí jsem vyrůstala. Z tohoto hlediska byl pro mne každý rozhovor přínosem, neboť různé zkušenosti narátorů mne přiměly zamyslet se nad otázkami, které mne předtím nenapadaly, nebo jsem byla přesvědčena, že v nich mám „jasno“. Za tuto zkušenost jsem vděčná a o to větší je moje motivace se i v budoucnu podobnými tématy zabývat.

8. Seznam použité literatury a jiných pramenů

8.1. Seznam pramenů

Rozhovory:

Rozhovor s Jiřím Bušinou, Boskovice, 11.4. 2008

Rozhovor s Jiřím Bušinou, Boskovice, 31.5. 2008

Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 11.4. 2008

Rozhovor s Josefem Šafářem, Boskovice, 31.5. 2008

Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.12. 2006

Rozhovor s Janem Ekslerem, Boskovice, 3.3. 2007

Rozhovor s Alenou Ekslerovou, Boskovice, 3.12. 2006

Rozhovor s Alenou Ekslerovou, Boskovice, 3.3. 2007

Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 12.4. 2008

Rozhovor se Zdeňkem Příbylem, Boskovice, 1.6. 2008

Rozhovor s Květoslavou Axmanovou, Boskovice, 1.6. 2008

Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 4.5. 2008

Rozhovor s Ing. Františkem Hrdou, Svitávka, 1.6. 2008

Všechny rozhovory jsou uloženy v mém soukromém archivu a v archivu COH ÚSD AV ČR.

Prameny týkající se historie podniku Minerva:

SIVERA, MILAN: Historie značky Minerva. Sbíрка Muzea Boskovicka

8.2. Seznam použité literatury

Literatura k metodě orální historie:

VANĚK, MIROSLAV a kol.: *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, FF UP Olomouc 2003

VANĚK, MIROSLAV – MÜCKE, PAVEL – PELIKÁNOVÁ, HANA: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, ÚSD AV ČR, 2007

VANĚK, MIROSLAV: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, COH ÚSD AV ČR 2004

BETH M. ROBERSON: *Oral History Handbook*. Unley, Oral History Association of Australia 2006

GUBRIUM, JABER F. – HOLSTEIN, JAMES.A. : *Handbook of Interview Research: Context & Method*. Thousand Oaks , Sage, 2002

Související články:

VANĚK, MIROSLAV: *Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie: Ohlédnutí za 14. mezinárodní konferencí orální historie v Sydney*. In: Soudobé dějiny XII, 2006, č.1-2, str. 269 – 279

MÜCKE, PAVEL: *Krok za krokem. Orální Historie, věda a společnost*. In: Naše společnost 4, 2006, č.1, str. 25 – 31

Literatura k historii města Boskovice a podniku Minerva:

BARANOK, JAROMÍR – HLAVA, MILOŠ -: *Boskovice od pravěku do konce 20. st.*
Boskovice, Muzeum Boskovicka 1999

BRÁNSKÝ JAROSLAV, *Boskovice v proměnách času.* Boskovice, Městský národní
výbor v Boskovicích 1990

PAVLÍK, STANISLAV – PUKL, LUBOMÍR – SLÁMA, FRANTIŠEK. : *130 let
značky Minerva. Účelová publikace, vydaná ke 130. výročí značky Minerva.*
Boskovice, Minerva Boskovice, a.s. 2001

Literatura k období tzv. normalizace:

KOCIÁN, JIŘÍ (ed.): *Slovníková příručka k československým dějinám 1945 – 1989.*
K dispozici na webových stránkách www.usd.sac.cz

CUHRA, JAROSLAV a kol.: *České země v evropských dějinách, díl IV. – od roku
1918.* Praha – Litomyšl, Paseka 2006

JOHNSON, PAUL: *Dějiny dvacátého století.* Praha, Rozmluvy 1991

KALINOVÁ LENKA: *Sociální vývoj Československa 1969 – 1989.* Praha, ÚSD AV
ČR, 1998

KALINOVÁ LENKA: *K sociálním dějinám Československa v letech 1969 – 1989.*
Studie z hospodářských dějin č. 12. Praha, VŠE, 1999

OTÁHAL, MILAN: *Normalizace 1969- 1989. Příspěvek ke stavu bádání.* Praha, ÚSD
AV ČR 2003

OTÁHAL, MILAN: *Opozice, moc a společnost.* Praha, ÚSD AV ČR 1996

OTÁHAL, MILAN: *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu. Kruh nezávislé inteligence*. Brno, Doplněk, 1999

MANDLER, EMANUEL (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89. Sborník*. Praha, ÚSD AV ČR 1993

VANĚK, MIROSLAV (ed.): *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Interpretační studie životopisných interview. Praha, Prostor 2006

VANĚK, MIROSLAV: *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989: Analýza výsledků výzkumů veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989*. Praha, Maxdorf 1994

KAPLAN, KAREL: *Československo v letech 1967 – 1969 /4.část/*. Praha, SPN 1993

ŠAFAŘÍKOVÁ, VLASTA a kol.: *Transformace české společnosti 1989 – 1995*. Brno, Doplněk 1996

Internetové stránky:

Minerva Boskovice. <http://www.minerva-boskovice.com/> , citováno dne 12.5. 2008

Město Boskovice. <http://www.boskovice.cz>, citováno dne 24.4. 2008

Český statistický úřad – BRNO. <http://www.brno.czso.cz/>, citováno dne 12.5. 2008

Centrum orální historie AV ČR. http://www.coh.usd.cas.cz/pages_cz/centrum.htm

Česká asociace orální historie. <http://www.oralhistory.cz>